

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту

Завідувач кафедри публічної політики
д.держ.упр., проф. В.Б. Дзюндзюк

/Підпис/

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ
ЗАГРОЗ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувачка 2 курсу, групи ППГЗ-23

_____ В.Ю. Адамчук

Науковий керівник

к. держ. упр., доц.

_____ Р.Г. Соболь

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	7
1.1 Освіта як об'єкт публічного управління в умовах гібридних загроз...	7
1.2 Розвиток освіти в Україні: історичний аспект.....	155
1.3 Євроінтеграційний вектор державної політики у галузі освіти.....	19
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	31
2.1 Аналіз нормативно-правового забезпечення освіти.....	31
2.2 Публічне управління освіти в умовах гібридних загроз.....	38
2.3 Модернізація системи публічного управління освітою в умовах гібридних загроз.....	46
2.4 Аналіз системи фінансового забезпечення освіти.....	56
РОЗДІЛ 3 ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	611
3.1 Найважливіший аспект реформування освіти в умовах гібридних загроз.....	61
3.2 Реформування публічного управління професійною освітою на регіональному рівні.....	64
3.3 Напрями вдосконалення державної освітньої політики в умовах гібридних загроз.....	72
ВИСНОВКИ.....	93
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	100

ВСТУП

Актуальність теми. Система освіти стоїть біля джерел генофонду нації та громадського суспільства, формує фізично, морально та психічно людину. Криза в освіті в наслідок війни та гібридних загроз, зумовлює деградацію багатьох сфер суспільного життя. Тому однією з проблем, яку наше суспільство повинно вирішити в найближчий час – це реформування цієї галузі, незважаючи на всі сучасні виклики. Бо у третьому десятиріччі незалежної України нам треба забезпечити справжній культ духовності, гідно підняти суспільний престиж та авторитет інтелекту, знань, освіченості особливо в умовах гібридних загроз.

Освіта - фундаментальне явище у житті людини і гуманітарного суспільства, виступає однією з базових складових їх прогресу. Все більше людських та матеріальних ресурсів спрямовується в освітню сферу. Разом з гуманітарним розвитком прогресує й система освіти у напрямках глобального поширення, більш повного охоплення різних верств населення та видів людської діяльності, своєї інтенсифікації, підвищення результативності й ефективності.

Високий рівень освіченості нації сприяє більшій сприйнятливості і дієвості економічних та соціальних реформ, формуванню правової та екологічної культури при здійсненні соціальної та технологічної діяльності, створює умови для прогресивної індивідуальної активності особи в суспільстві в умовах гібридних загроз.

З метою подолання проблем й розробки ефективної освітньої моделі XXI століття оголошено ЮНЕСКО “століттям освіти”.

Освіта є могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил суспільства особливо в умовах гібридних загроз. Ця гуманітарна сфера спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, професійно-практичної підготовки особистості, формування інтелектуального потенціалу нації та

всесторонній розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, тому потребує дієвої підтримки з боку держави особливо в умовах гібридних загроз.

За роки незалежності в Україні на державному рівні реалізовано ряд заходів, які суттєво вплинули на стабілізацію стану системи освіти та її подальшого розвитку за складних умов перехідного періоду.

Органами виконавчої влади у складних умовах гібридних загроз здійснюється цілеспрямована робота щодо стабілізації системи освіти, створення належних умов для організації діяльності навчальних закладів.

Разом з тим темпи і глибина перетворень не задовольняють повною мірою потреби суспільства, держави й особистості. Залишається актуальна проблема доступності для всіх громадян якісної освіти. Недостатнім є фінансування галузі особливо в умовах гібридних загроз. Потребує приведення до стандартів освіта в сільській місцевості. Не створено належних умов для навчання обдарованих дітей та молоді з особливими потребами. Потребує оновлення зміст освіти. Необхідно розширити матеріальну базу, кадрове забезпечення. Все це лише підтверджує актуальність теми дослідження.

У роботі розглядаються кризові явища в освітній системі України, кадрове, фінансове, матеріально-технічне забезпечення освітньої галузі, а також практичні заходи щодо її реформування в умовах гібридних загроз.

Освіта набуває якісно нових рис, а саме: орієнтація на світові стандарти, інтеграція у світову культуру, безперервність, гуманізація, демократизація, професіоналізм. Провідні українські фахівці (Я. Болюбаш, М. Боришевський, В. Доній, О. Жабенко, М. Згуровський, І. Курас, В. Луговий) розглядають їх як принципи реформування освіти на державному рівні.

Розширення змісту поняття освіти не дістало до цього-часу теоретичного узагальнення і обґрунтування. Необхідним є наукове осмислення сутності освіти та знаходження гранично широкого її поняття, яке не звужувало б її до частинних проявів, давало теоретичну базу для

подальшого її дослідження, розробки стратегії удосконалення, ефективного управління освітньою галуззю особливо в умовах гібридних загроз.

Отже, першим кроком до встановлення якості цілісного освітнього феномену мають бути пошук і диференціація однорідних елементів метасистем, в які вписана система освіти. Другим кроком - уточнення місця, основ та умов самоорганізації освіти особливо в умовах гібридних загроз. Це дає змогу "оголити серцевину явища, що нас цікавить, визволяючи його від ознак і характеристик, набутих у процесі подальшого розвитку в умовах гібридних загроз.

Мета магістерської роботи полягає в визначенні шляхів формування державної політики у сфері освіти в умовах гібридних загроз та розробці рекомендацій щодо її вдосконалення.

Відповідно до мети в цій роботі ставляться наступні завдання:

- узагальнити методичні підходи до реалізації державної політики в галузі освіти в умовах гібридних загроз;
- дослідити євроінтеграційний вектор державної політики у галузі освіти;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення освіти в Україні;
- зробити аналіз системи фінансового забезпечення освіти;
- визначити місце та роль регіональних органів державної влади та органів місцевого самоврядування у забезпеченні сталого розвитку освіти;
- визначити найбільш гострі проблеми української освіти, показати можливості, які відкриваються у зв'язку з реформами освіти в умовах гібридних загроз;
- розробити пропозиції вдосконалення державної освітньої політики в умовах гібридних загроз.

Об'єктом дослідження даної магістерської роботи є діяльність органів публічного управління України у сфері освіти в умовах гібридних загроз.

Предметом дослідження є реалізація державної політики у сфері освіти в умовах гібридних загроз.

Методи дослідження. Відповідно до мети та поставлених завдань у дослідженні використовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні методи та підходи. Під час підготовки магістерської роботи використані наступні методи: проблемно – хронологічний, метод об’єктивізму, метод порівняльного історичного аналізу та історичних аналогій.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані пропозиції можуть бути використані органами державної влади та органами місцевого самоврядування під час реалізації публічної політики реформування освіти в умовах гібридних загроз.

РОЗДІЛ 1

ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

1.1 Освіта як об'єкт публічного управління в умовах гібридних загроз

Наявний досвід теоретичної і прикладної педагогіки свідчить, що сутність освіти - цього знайомого і широкоживаного слова - розкрита неповно. Щоб переконатись, з одного боку, в невизначеності поняття освіти, а з другого - в необхідності з'ясування її субстанціональної природи, достатньо звернутись до означень освіти, що зафіксовані в словниках, енциклопедіях, підручниках, науковій, нормативно-правовій, класичній художній літературі.

Часто, особливо у побуті, освіту просто ототожнюють з поширенням наукових знань. Подібний одновимірний погляд лежить в основі деяких офіційних її трактувань. Проте є інші авторитетні інтерпретації освіти, а саме, що освіта - процес і результат засвоєння систематизованих не тільки знань, а й умінь та навичок. Остання формула найбільш популярна. Однак і вона невичерпна, оскільки у педагогічній літературі можна знайти пояснення, що поняття "освіта" еволюціонує в педагогіці та побутовій мові: раніше воно повністю відповідало змісту "формування образу" (духовного і тілесного); у теперішній час під освітою розуміють процес та результат засвоєння систематизованих знань і способів практичної та пізнавальної діяльності, а формування морального обличчя індивідів розглядається як виховна сторона освіти.

Тому в сучасних словниках освіта тлумачиться як сукупність систематизованих знань, умінь та навичок, поглядів і переконань, як певний рівень розвитку пізнавальних сил та практичної підготовки, що досягнуті у процесі навчально-виховної роботи, роз'яснюється, що слово "освічувати" означає дбати про освіту, знання, культуру тощо. Тобто освітою називають сукупність систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів,

переконань, набутих в навчальному закладі.

Поширена редукція освіти до знань, умінь та навичок сьогодні не влаштовує багатьох педагогів-дослідників і освітян-практиків, і тому вони у своєму розумінні та діяльності виходять за межі даної тріади, наголошуючи, що хоча найчастіше освіту пов'язують з системою знань, умінь, навичок, під нею слід також розуміти загальний рівень культури .

Видатний український психолог академік Г.С. Костюк [46] переважно відводив освіті роль передачі систематизованих знань, формування пізнавальної діяльності. Проте у нього були й інші погляди на освіту: "Готовність до життя не вичерпується набутою в школі певною сумою знань, умінь і навичок, вона включає прагнення і бажання вчитися далі, певний ступінь розвитку фізичних і розумових сил особистості, її здібностей, моральних та інших якостей. Система навчання й освіти в нашій країні ставить своїм завданням забезпечувати цей розвиток, сприяти формуванню освічених і всебічно розвинутих членів ... суспільства" .

Геніальний В.О. Сухомлинський, хоч і пов'язував освіту насамперед з оволодінням знаннями, мисленням, пізнавальною є діяльністю, часто фактично визнавав обмеженість такого розуміння: "Освіта людини - це не тільки її знання, але й уся багатогранність її людського образу" . Констатуючи це, він також писав: "Право на освіту перетворилося нині в право кожної людської особистості на гармонійний всебічний розвиток" [54].

Освіта переважно розглядається як "процес і результат". Авторитетний польський педагог В. Оконь підкреслює, що "давати людині освіту - це те ж саме, що змінювати її, перетворювати, розвивати її особистість" [56]. Зважаючи на те, що освіта є чимось більшим ніж знання й уміння, окремі філософські видання визначають її як "духовне обличчя людини" та процес його "шліфування" .

Термін "освіта" у широкому розумінні використовується в деяких роботах останніх років і для позначення цілісного виховного процесу. Очевидно, у даному випадку освіта ототожнюється з вихованням. Інколи під

освітою розуміють "сторону виховання, котра полягає в оволодінні системою наукових та культурних цінностей, накопичених людством" , як "ядро виховання" вона включає пропаганду та поширення культури .

Нерідко освіту прирівнюють до навчання, передачі набутого попередніми поколіннями досвіду, розвитку. Академік В.С. Ледньов стверджує, що освіта "являє собою триєдиний процес, що характеризується такими сторонами, як засвоєння досвіду, виховання якостей поведінки, фізичний і розумовий розвиток" і далі: "це процес засвоєння досвіду, виховання та розвитку, що запрограмований з урахуванням генетичної програми та відповідно до обсягу передачі культури, які визначаються потребами суспільства" [52].

Вітчизняні дослідники О.В. Скрипченко, Я.І. Бурлака, М.В. Левченко і Н.В. Співак вважають, що "освіта є частиною виховання" і "співвідношення виховання до освіти - як ціле до частини", при цьому "термін "освіта" вживається у трьох розуміннях: 1) як процес, 2) як результат, 3) як сукупність освітньо-виховних настанов". Зауважимо, що дана концептуальна позиція була б послідовною, якби, по-перше, називався загальний критерій відокремлення освітніх явищ (як частини) від виховних (як цілого), а, по-друге, формулювання виховання виражало таку широку сутність останнього, за якої воно вбирало б освіту як свою складову. Насправді виходить, що виховання рядоположне з освітою [57].

У наявності аксіологічно-ціннісні ознаки виховання на відміну від суто раціонально-пізнавальних характеристик освіти в інтерпретації авторів.

Зроблений у 1994 р. А. Бейлі аналіз свідчить про широке тлумачення освіти у світовій практиці, наприклад: "... освіта спрямована на нашу підготовку до "досконалого життя..." або "Освіта має за мету перетворити людину в людську істоту" і тому подібне [4].

Взагалі останнім часом науковий інтерес у світі до категорій і понять педагогіки значно зріс. Свідченням цього, зокрема, є організація ряду наукових установ в Україні і за кордоном з метою піднесення рівня теоретико-

фундаментального осмислення освітніх, виховних та інших педагогічних явищ. На жаль, і досі справжні сутнісні узагальнення часто підміняються простим розширенням переліку властивостей, ознак, характеристик досліджуваних об'єктів педагогіки.

Характерно, що видатні художники-митці (поетеса Леся Українка, письменник Іван Франко, письменник-організатор освіти Борис Грінченко, кінорежисер Олександр Довженко, поет-міністр народної освіти Павло Тичина та багато інших) не стояли осторонь педагогічних процесів, також намагались глибоко проникнути в їх суть, зрозуміти та повно і правильно зобразити їх.

Різноманітні підходи до формулювання освіти зафіксовані у нормативних означеннях освіти, насамперед у законах, зокрема у законодавстві про освіту ряду країн - колишніх республік СРСР, яке протягом 1991-1992 рр. докорінно оновилось .

У "Законі Російської Федерації про освіту" (липень 1992 р.) сказано: "Під освітою у даному Законі розуміється цілеспрямований процес навчання і виховання в інтересах особистості, суспільства, держави, що супроводжується констатацією досягнення громадянином (тим, хто навчається) визнаних державою освітніх рівнів (освітніх цензів)".

Латвійський Закон "Про освіту" (червень 1991 р.) встановлює, що "основним завданням освіти є забезпечення умов для розвитку та удосконалення духовних, творчих, фізичних і професійних здібностей людини".

У литовському Законі "Про освіту" (червень 1991 р.) також через головні завдання системи освіти з'ясовується її сутність: "розкриття духовних і фізичних можливостей особистості, формування надійних основ моральності та здорового способу життя, збагачення її інтелекту шляхом створення умов для розвитку індивідуальності".

Естонський Закон "Про народну освіту" (березень 1992 р.) чітко подає поняття народної освіти, яка "розглядається як визнана суспільством система передбачених навчальними програмами знань, умінь, навичок, цінностей і

норм поведінки, ступінь засвоєння котрих піддається контролю".

У Законі Української РСР "Про освіту" (травень 1991 р.) стверджується: "Освіта - основа духовного, соціального, економічного, культурного розвитку суспільства і держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими працівниками, спеціалістами".

З незначними редакційними виправленнями це визначення міститься також у Законі України "Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР "Про освіту" (25 квітня 1996 р.) – втратив чинність [30].

Проте прийнята у 1993 р. Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття") інтерпретує систему освіти всупереч змісту закону у якості "найважливішої ланки виховання" [32].

З наведеного випливає, що й у нормативно-правових документах освіти розуміють по-різному, формулюють приблизно, нерідко суперечливо.

Вищенаведений ряд тлумачень і визначень освіти можна продовжити. Зрозуміло при цьому, що орієнтуватись у сутності освіти через частковість і різноплановість численних подібних матеріалів дуже важко. Ясно також, що не можна миритись, насамперед у педагогіці, з аморфно-розпливчастим статусом освіти, її багатозначністю, використанням у "широкому" та "вузькому" розуміннях, коли кожний автор мусить пояснювати та уточнювати свою позицію. Дана ситуація постає значною перешкодою на шляху результативного й ефективного управління освітою.

Водночас, підсумовуючи існуючі інтерпретації освіти, можна сформулювати такі висновки.

По-перше, на сьогодні, в умовах гібридних загроз, педагогічна наука не виробила єдиного однозначного несуперечливого загальноприйнятого

тлумачення освіти. Діапазон розуміння освіти дуже великий. При цьому по суті не обґрунтовується, чому саме ті, а не інші елементи виділяються як освітні компоненти.

По-друге, кожне з наявних означень освіти по-своєму правильне, висвітлює, відображує окремі грані, сторони, аспекти освітнього феномену, засвідчуючи тим самим його багатоякісність. Проте жодне з них через певну неповноту не дозволяє сутнісно збагнути освітні явища, чітко окреслити їхні межі, відокремити від не освітніх, наприклад, від науки, мистецтва, ідеології, спорту тощо, які тісно пов'язані і взаємодіють з освітою.

По-третє, розширення змісту поняття освіти не дістало до цього-часу теоретичного узагальнення і обґрунтування. Необхідним є наукове осмислення сутності освіти та знаходження гранично широкого її поняття, яке не звужувало б її до частинних проявів, давало теоретичну базу для подальшого її дослідження, розробки стратегії удосконалення, ефективного управління освітньою галуззю.

По-четверте, емпірико - постулятивний, описово-декларативний, збирально-колекційний шлях з'ясування феноменології освіти, як переконує досвід, вбачається як науково неефективний. Назрілим є перехід в науковому описі освіти з рівня інтуїтивно-емпіричного введення на рівень доказово-теоретичного виведення.

З цих висновків випливає, що успішним може бути лише шлях пізнання освіти, який бере початок від однозначного встановлення її конкретного місця та глобальної ролі у ієрархічній системі живої самоорганізованої дійсності, від з'ясування конкретних потреб останньої, що зумовили утворення, існування і розвиток стійкої освітньої цілісності.

Отже, першим кроком до встановлення якості цілісного освітнього феномену мають бути пошук і диференціація однорідних елементів метасистем, в які передбачувано вписана система освіти. Другим кроком - уточнення місця, основ та умов самоорганізації освіти. Це дає змогу "оголити" серцевину явища, що нас цікавить, визволяючи його від ознак і характеристик,

набутих у процесі подальшого розвитку" та у взаємодії з іншими явищами.

Оскільки освіта, безперечно, пов'язана з людиною - істотою апріорно біологічною, соціальною, культурною, остільки доцільно розпочати вивчення освітньої цілісності як субсистеми живої метасистеми загальної реальності. Це буде гарантією проти первісної редукції та обмеження освіти, що було властиве традиційному емпірико - аналітичному підходові, і дасть змогу адекватно представити складно організований освітній феномен. Адже очевидно, що ступінь глобальності ширшого цілого визначатиме повноту прояву в ньому його частини, природу якої ми хочемо з'ясувати. Тому і дослідження слід вести у напрямі від загального цілого до його складників.

Відповідно до системного розгляду передовсім слід мати уявлення про системний об'єкт як про ціле. "Єдиний ефективний шлях розв'язання цього завдання - підхід до системи, що вивчається, як до частини деякої метасистеми, тобто зовні, із середовища, в котре вона вписана і в якому функціонує.

Тільки так можна зрозуміти закономірності виникнення, існування та призначення даної системи - головну роль, котру вона відіграє (покликана відігравати) у мета-системі, що її включає" [44].

Інакше кажучи, для пошуку теоретичного базису означення освіти необхідно розглядати її не ізольовано, а контекстуально, у зіставленні насамперед з однопорядковими явищами. Такий спосіб дає змогу виділити освіту як якісну визначеність, окреслити її межі, сутність.

Слід акцентувати увагу також на співвідношенні понять «розвиток» і «реформування» освіти [57]. Розвиток - процес набуття кількісних і якісних показників, а реформування - прогресивне перетворення тієї чи іншої складової суспільного життя.

Стосовно освіти це означає, що реформування – той засіб, якій має забезпечити прогресивні зміни кількісних і якісних показників усієї системи.

Науково-методичного супроводу потребує впровадження нових педагогічних технологій. За визначенням ЮНЕСКО, педагогічна технологія - системний метод створення, застосування й визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів і їх взаємодії, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти.

Аналіз цього визначення, по-перше, дозволяє звернути увагу на те, що педагогічна технологія може бути представлена як педагогічна система, тобто, як взаємозв'язок мети, змісту, методів, учасників педагогічного процесу.

Будь-яка педагогічна технологія призначена оптимізувати педагогічний процес з урахуванням взаємодії технічних і людських ресурсів. Отже, показники такої оптимізації можуть свідчити про ефективність технологій.

В кінці XX сторіччя суспільство стало свідком явищ глобалізації та інтернаціоналізації у всіх сферах суспільного життя. Глобальний підхід в галузі освіти зокрема обумовлює цілу низку форм і методів співпраці між органами управління освітою та навчальними закладами, місія яких полягає в тому, щоб сприяти стійкому розвитку людини і культури світу.

Суспільство набуває все більш когнітивного характеру і, таким чином, ще більше залежатиме від якості освіти та її міжнародної відкритості, що в цілому сприяє людському розвитку суспільства.

Система освіти – один з найбільших соціальних інститутів, який органічно зв'язаний з фундаментальними основами суспільного устрою, його соціально-економічною і політичною організацією, з характером та домінуючим напрямом громадського життя.

Цей інститут може йти на крок попереду суспільства, але може й запізнюватись

Фрагментарні, суперечливі, неоднозначні дані про стан та динаміку публічного управління освітою в умовах гібридних загроз не тільки ускладнюють її удосконалення, а й нерідко призводять до зворотних ефектів.

1.2 Розвиток освіти в Україні: історичний аспект

Протягом першого десятиріччя від здобуття Україною незалежності держава здійснює історично неминучий та незворотній перехід до нових засад суспільного розвитку. В соціально-політичній сфері – це перехід від тоталітаризму до демократії, в економіці – від адміністративно-командної системи планового господарства до соціально орієнтованої ринкової економіки, у житті кожної людини – це перехід від пасивно-споживацьких, споглядальних позицій до функцій самодостатнього суб'єкта господарської діяльності. Такі зміни в суспільстві, економіці, життєвому устрої кожного потребують оновлення соціальних пріоритетів самої особистості.

На зміну індустріальному суспільству приходить суспільство інформаційне, яке зумовлює певні соціальні, виробничі, економічні та політичні зрушення. Вектор розвитку економіки спрямовується на якість, оновлення і розширення номенклатури продукції та послуг. Відповідно до потреб економічного розвитку суспільства формується ринок праці. Зростає чисельність працівників інформаційної сфери, набувають розвитку високі технології, збільшується частка зайнятих у невиробничій сфері послуг.

Але в українському суспільстві освіта продовжує передавати стереотипи, притаманні радянському способу соціальної поведінки. Нездатність забезпечити передачу наступним поколінням навичок життя і праці в умовах ринкової економіки і громадянського суспільства особливо характерна для середньої загальної освіти. Такі явища як практика списування, нерівність шансів, зумовлена різними фінансовими можливостями батьків, відсутність самоврядування, - все це стає негативним досвідом дітей, що не дозволяє школі виконувати свою роль у підготовці до життя у демократичному суспільстві.

Прискорення науково-технічного прогресу зумовлює підвищені вимоги до якісного потенціалу робочої сили, котра займається генеруванням, розробкою та впровадженням нових технологічних ідей [56]. За умов

трансформації українського суспільства особливої значущості набувають питання формування людиною нових життєвих стратегій, компетентності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки.

Чим потужніший життєвий потенціал людини, тим легше їй здолати кризові ситуації, оволодіти конструктивно-перетворювальною позицією Все це, безперечно, висуває нові вимоги до інтелектуального рівня суспільства, потребує його вдосконалення через освіченість, професіоналізм, різносторонність, комунікативність.

За цих умов для України особливої актуальності набувають проблеми залучення всіх можливих чинників соціально-економічного зростання, серед яких значна роль відведена людському фактору розвитку суспільства, особливою складовою частиною якого є система освіти.

Через реорганізацію національної системи освіти і професійної підготовки своїх громадян будь яка країна у порівняно короткий термін може стати світовим лідером. Тому не дивно, що уряди найбільш розвинутих країн світу, як от США, Австралії, Франції, Канади – стурбовані станом освітніх систем своїх країн [61; 62].

Чисельні дослідження підтверджують зв'язок між якістю освіти та економічним розвитком країни:

- недостатні інвестиції у людський капітал є важливою причиною відставання бідних країн від багатих. Досягнення в освіті і державні видатки на освіту впливають на економічне зростання;
- якість освіти, що вимірюється, наприклад, рівнем заробітної плати викладачів, співвідношенням кількості учнів на одного вчителя і рівнем підготовки викладачів, позитивно впливає на майбутній рівень доходів тих, хто навчається;
- навчання впродовж всього життя є важливим чинником на ринках праці;
- людський капітал мігрує з місць, де він є рідкісним і не користується попитом, у місця його поширення та концентрації. Відплив людського

капіталу може призвести до тривалого занепаду і економічної кризи у країнах міграції.

На жаль, сьогодні звичний зв'язок між рівнем освіти, можливістю отримати роботу та оплатою праці розірваний.

Впродовж 1992-1996 років Україна послідовно втрачала у вимірі індексу людського розвитку (ІЛР), що зумовлено впливом перехідного періоду до соціально орієнтованої ринкової економіки. Однак темпи падіння цього індикатора поступово уповільнювалися, і це дозволило суспільству сподіватися на поліпшення ситуації. Так, у 1997 році вперше, починаючи з 1992 року, було зафіксовано зростання ІЛР в Україні. Ці позитивні зрушення поки що не дали можливості Україні повернутися до групи країн з високим рівнем розвитку. Але Україна піднялася у рейтингу за виміром ІЛР з 102 місця у 1996 році на 91 місце у 1997 році.

Ситуація продовжує змінюватися на краще. Це підтверджується даними щодо рейтингу 162 країн, які наведені у «Human development report 2001». До групи з високим рівнем розвитку увійшло 48 країн, з низьким – 36. Україна піднявшись з 91 місця, яке вона займала за рейтингом ІЛР у 1997 році, на 74 місце у 1999 році і продовжує залишатися в групі країн з середнім рівнем розвитку, до якої увійшло 78 країн [5]. Цьому сприяла стійка тенденція до зростання сукупної частки учнів та уповільнення небезпечних тенденцій, пов'язаних із скороченням тривалості життя.

Вектор сучасної політики й стратегії держави спрямований на подальшу розбудову національної системи освіти, адаптацію її до умов соціально орієнтованої економіки, трансформацію та інтеграцію системи у європейське та світове співтовариство.

Сучасна освіта, як-то зазначено у документах ЮНЕСКО, повинна:

- навчити пізнавати;
- навчити діяти;
- навчити жити разом, жити з іншими;
- навчити жити.

Для цього необхідно:

- привести зміст освіти, її правову та економічну основу, управління та структуру освітянської системи (взагалі, та регіональну в першу чергу) у відповідність з новими умовами життя країни, спрямуванням соціально-економічних та політичних реформ;
- підвищити якість освіти, її спрямованість на задоволення потреб особистості, потреб громадянського суспільства та ринкової економіки, що формуються, інтересів та потреб Харківського регіону;
- створити механізм постійного оновлення та розвитку освіти, її перетворення на безперервну;
- забезпечити випереджаючий розвиток освіти як сфери загальнонаціональних стратегічних інтересів, завдяки якій може розкритися унікальний інтелектуальний потенціал України.

У сучасних соціокультурних та цивілізованих умовах слід виділити ряд важливих тенденцій, які у найближчі роки визначатимуть зміни у змісті, характері та умовах освіти.

На розвиток освіти суттєво будуть впливати такі фактори розвитку освіти:

- посилення загальнокультурної та гуманітарної спрямованості освіти, її універсалізація, подолання технократичного характеру;
- подальша інтеграція освіти в суспільство, ринки праці, об'єктивне підвищення її соціального зажадання; підвищення ролі громадських функцій освіти, вимог до соціально-професійної мобільності особистості;
- «людинозберігаюча» функція освіти, яка повинна стати інститутом збереження та зміцнення фізичного та психічного стану населення;
- фундаменталізація освіти;
- інформатизація освіти;
- екологізація освіти;
- комунікативна функція освіти, підвищення ролі комунікативної культури як компоненти освіти;

– підвищення ролі середовищної освіти, яка виходить безпосередньо за межі установ освітянської системи (телебачення, ЗМК, музейна освіта і т.і.) [56].

Базовою для цих змін повинна бути загальна середня освіта, що має забезпечувати всебічний розвиток цілісної особистості, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу української держави.

Розвиток освіти є стратегічним ресурсом подолання кризових процесів, покращання людського життя, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені. Освіта і наука є найголовнішими умовами утвердження України на світовому ринку високих технологій.

З урахуванням соціальної потреби суспільства та фінансової спроможності держави розроблена й поетапно реалізується програма системного реформування всіх ланок освіти. Здійснені заходи щодо організаційно-методичного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення закладів освіти.

1.3 Євроінтеграційний вектор державної політики у галузі освіти

Результати аналізу основних індикаторів системи освіти України засвідчують, що за 30 років незалежності в державі створено розвинену та розгалужену національну систему освіти, яка за кількісними та якісними показниками в основному відповідає рівню розвинутих країн світу і є конкурентноспроможною у європейському освітянському просторі. Про це свідчать успіхи українських учнів та студентів на міжнародних олімпіадах та змаганнях.

У третьому тисячолітті людство вступило в еру інформації і комунікації. Інтернаціоналізація дає можливість молоді відкривати нові шляхи знайомств з іншими народами та їх культурами. Різке зростання мобільності учнів, студентів, викладачів, науковців і управлінців навчальних закладів,

дистанційна освіта та віртуальні університети, широке вивчення іноземних мов, реалізація спільних проектів і програм, проведення міжнародних симпозіумів і конференцій відкривають нові можливості подальшого поєднання зусиль, що сприяють вирішенню завдань реформування національних систем освіти та їх інтеграції до міжнародного наукового і освітнього простору, особливо в умовах гібридних загроз.

Усвідомлюючи роль міжнародної співпраці та необхідність широкої інтеграції до світового науково-освітнього простору, держава зазначеному напрямку діяльності приділяє особливу увагу. Попри всі матеріальні та фінансові негаразди в галузі, здійснено комплекс заходів, що забезпечило стабільне просування національної системи освіти до інтегрованого міжнародного освітнього простору.

Престиж освіти України, її високу якість та конкурентно-спроможність на європейському та світовому ринку освітніх послуг підтверджують здобутки учнів середніх загальноосвітніх навчальних закладів України у Міжнародних учнівських олімпіадах. За 30 років незалежності учні України на Міжнародних учнівських олімпіадах вибороли 225 нагород. Золотими медалями нагороджено 35 учнів, срібними – 85, бронзовими – 89 учасників олімпіад. 16 учнів нагороджено почесними грамотами. Особливі успіхи досягли учні у галузі фундаментальних наук, а саме: математики, фізики, хімії, біології [53].

За роки незалежності України створено умови для інтегрування системи професійно-технічної освіти у європейський та світовий простір. Органи управління освітою, установи професійно-технічної освіти, професійно-технічні навчальні заклади укладають угоди про співробітництво, встановлюють відповідно до законодавства прямі зв'язки з навчальними закладами зарубіжних країн, міжнародними організаціями, фондами тощо.

Сьогодні в Україні за сприяння Європейського фонду освіти та країн-донорів Італії, Німеччини, Данії, Франції реалізуються проекти "Реформування професійно-технічної освіти в Україні", "Підприємництво в професійній освіті та навчанні". Визначено освітньо-професійні напрямки та

навчальні заклади для відпрацювання нової навчально-плануючої документації, а саме: "Сільське господарство", "Міжнародні автотранспортні перевезення", "Сфера послуг", "Будівництво". Вивчається ринок праці, досвід підготовки фахівців у країнах-донорах. Ведеться спільна розробка навчальних планів і програм. Планується мультиплікація вивченого досвіду на інші професійно-технічні навчальні заклади.

Осередками трансформації системи освіти у європейський та світовий простір є вищі навчальні заклади. В програмному документі, що був прийнятий на Всесвітній конференції з питань вищої освіти в жовтні 1998 року в м. Парижі, зокрема підкреслюється, що "згідно з місією, проголошеною в Статуті ЮНЕСКО, розвиток міжнародного співробітництва і надалі буде залишатися головною метою і основною формою діяльності в галузі вищої освіти".

Десятки угод про співпрацю зі своїми іноземними партнерами уклали вищі навчальні заклади України. Слід відзначити найбільш активних в процесі інтернаціоналізації. Це, безумовно, Київський національний університет імені Тараса Шевченка і його Інститут міжнародних відносин, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", Національний технічний університет "Львівська політехніка". Київський національний економічний університет, Київський національний торговельно-економічний університет, Національний авіаційний університет, Національний аграрний університет, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут", Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого та інші.

Слід зазначити, що пріоритетним і стратегічним напрямком співпраці освіти України був і залишається європейський континент. Матеріальна і фінансова допомога, що надається Україні для розвитку та реформування національної системи вищої освіти Європейськими країнами становить 60% від усієї допомоги, що надходить із-за кордону. Лише в рамках транс-європейської освітньої програми ЄС ТЕМПУС вищі навчальні заклади

України реалізували, починаючи з 1993 року, 85 масштабних проектів на суму понад 22 млн. ЄВРО. А з жовтня 2000 року розпочалася реалізація 30 нових проектів за участю країн-членів ЄС на загальну суму 4 млн. ЄВРО.

Реалізуючи державну політику та стратегію просування освіти на міжнародний та європейський ринок освітніх та наукових технологій, слід більш ефективно використовувати внутрішні ресурси та резерви, а саме:

- більш активно і гнучко здійснювати договірний процес із зарубіжними партнерами для розширення та вдосконалення правової бази міжнародного співробітництва;
- ефективніше використовувати можливості міжнародних благодійних організацій, фондів, програм і проектів, юридичних і фізичних спонсорів;
- постійно вдосконалювати інформаційну, виставкову та рекламну діяльність за кордоном щодо можливостей вищих навчальних закладів України у сфері надання освітніх і наукових послуг;
- краще використовувати фахові та фінансові можливості випускників вищих навчальних закладів України – громадян зарубіжних країн, впливових урядовців, політиків, банкірів і бізнесменів. Ініціювати створення їх асоціацій і товариств дружби з Україною тощо.

Одним з недоліків державної політики у галузі освіти є відсутність аналізу ходу виконання і оцінювання ефективності вже прийнятих рішень. Визнанням такого стану речей є постанова Верховної ради України № 2551 – III 21 від червня 2001 року, яка дає надію на підвищення ефективності освітньої політики за рахунок аналізу попередніх державних документів та наслідки впровадження.

Створення при Міністерстві освіти і науки центру аналізу політики і стратегічного планування, в якому без відриву від основної роботи державні службовці високого рівня навчатимуться методів аналізу політики і розроблятимуть державні документи, що охоплюють різні аспекти реформування галузі вирішило би багато проблем. Через деякий час центр мав

би стати аналітичним підрозділом Міністерства освіти і науки, та відповідав би за інформаційне та аналітичне забезпечення урядових рішень і якість документів, за впровадження і моніторинг освітньої політики.

Наприклад, при Міністерстві Національної освіти Франції було створено Управління оцінювання та перспективного прогнозування, яке спочатку розробляло лише засоби статистичного аналізу, а згодом і здійснювало контроль за ходом реформ, управління, завдяки чому місцеві органи влади більш не були простими збирачами інформації, з'явилась змога оцінювати результати впровадження нової реформеної політики, беручи до уваги всі об'єкти та суб'єкти такого складного і мобільного механізму як система освіти.

Останнім часом через війну, гібридні загрози, падіння рівня життя населення та міграційні процеси збільшилась кількість дітей, що залишились без догляду батьків. У цілому по Україні кількість цих дітей сягає близько 30000. Продовження неконтрольованої міграції може призвести до того, що на території країни проживатиме велика кількість неохопленого освітою населення різних національностей.

Нерівність доходів також означає зменшення рівності доступу до освіти, оскільки бідні родини мають менше можливостей доплачувати за навчання дітей. В разі подальшої диференціації платоспроможності батьків зростатиме кількість дітей, які не можуть отримати якісної освіти.

Всі зусилля держави спрямовуються на підтримку спеціальних навчальних закладів. Тим часом світова практика свідчить про необхідність впровадження механізмів розробки та реалізації індивідуальних програм реабілітації.

Нормальне навчання дітей з особливими потребами можна забезпечити за рахунок:

- своєчасного виявлення і діагностики дітей з особливими потребами;
- запровадження широкої інтеграції дітей з особливими потребами

до загально – освітніх дошкільних і шкільних закладів за допомогою здійснення комплексу супутніх заходів (забезпечення фізичної доступності приміщень, підготовка педагогів, методичне забезпечення);

- реалізація права батьків на вибір навчального чи реабілітаційного закладу, обов'язкового отримання згоди батьків на відповідні висновки комісій та консультацій, залучення батьків як повноправних членів до команди спеціалістів;

- використання високотехнологічних засобів корекції, комп'ютерних технологій та пристроїв альтернативного спілкування, зокрема для дітей із сенсорними та комунікативними порушеннями.

Перелічені засоби реалізовані в системі освіти Франції. Реалізує програму допомоги дітям з особливими потребами Комітет, до складу якого належать Педагогічна інспекція, яка реалізує державну політику на певній території та Асоціація допомоги дітям з особливими потребами у випадках хвороби або внаслідок нещасного випадку.

Частину коштів безперечно сплачує держава (Академічна Інспекція) – для надання зарплати вчителям, залишок сплачує Асоціація, яка є благодійним Фондом. Комітет організує для цих дітей допомогу при навчанні, наприклад, призначення вчителів, якщо дитина знаходиться в лікарні більше 1 місяця, а також організує працевлаштування її після навчання.

Декілька пропозицій щодо плану дій:

1. Підготувати для прийняття урядом України рішень щодо переходу до громадсько – державної системи управління освітою. Зокрема таких, що забезпечують:

- правові умови участі третього сектору в управлінні освітою;
- автономію навчальних закладів;
- конкретизацію ролі місцевих органів управління освітою.

2. Організувати мережу підготовки державних службовців, наприклад, в Академії державного управління при Президентіві України, за фахом програмне забезпечення в сфері державного управління, які будуть працювати

на рівні районних, міських, обласних органів влади для надання інформаційно – комунікативної підтримки апарату, проводитимуть консультації чи навчання персоналу, розроблятимуть локальні програмні продукти які враховують потреби на місцях для впровадження аналітичного і прогностичного супроводу управлінських рішень.

Потреба мати таких спеціалістів виникає з сьогодення. На цей час вже неможливо організовувати управління будь – якою сферою без впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. З досвіду управління освітою Франції використання таких спеціалістів дає змогу регулювати не тільки управлінські відносини горизонтально, а й вертикально. Кожного року в Україні збільшується кількість учбових закладів, які мають комп'ютерну техніку, що дає змогу організовувати управління, використовуючи локальні та регіональні мережі.

3. Ефективний перерозподіл функцій і повноважень між центральними інстанціями та органами місцевого самоврядування.

Звертаючись до досвіду Франції можна сказати що процеси децентралізації викликають багато дебатів і сьогодні, але без сумніву централізоване управління будь – якою сферою сьогодні вже неможливо.

Система освіти Франції була основана на декількох принципах проголошених Революцією 1789. Держава гарантує право на освіту, відоме як перший національний пріоритет, для всіх дітей та молоді, що проживають на території Республіки незалежно від їх походження, культури та географії.

Загальні принципи:

- існування системи державних та недержавних учбових закладів;
- безкоштовність;
- незалежність;
- обов'язковість навчання;
- державне регулювання якості навчання, надання дипломів.

Франція – це унітарна держава, організована на основі двох моделей: деконцентрації та децентралізації влади. Адміністративний устрій цієї

держави має багато спільного з нашою державою. Саме тому можна використовувати цей унікальний досвід, але враховуючи особливості нашої системи [61].

Децентралізація – це модель організації управління згідно якому держава передає повноваження автономним органам суспільства для управління та фінансування, але знаходяться під його контролем [61].

Існує Закон розподілу повноважень між комунами, департаментами регіонами та державою [62]. В цьому законі регламентовані розподіл повноважень для кожної сфери життєдіяльності, зокрема в освіті [62].

Наприклад, повноваження місцевих органів влади забезпечення побудови, перебудови, функціонування, матеріальне забезпечення закладів:

- комуна – початкові школи;
- департамент – коледжі;
- регіон – ліцеї [62].

Наприклад, орган місцевого самоврядування обов'язково:

- інвестує учбові заклади згідно вищезгаданої ієрархії ;
- приймає фінансові рішення та реалізує їх ;
- контролює фінансову діяльність закладів в межах повноважень (визначає повноваження в сфері управління функціонування закладами);
- організує роботи, наприклад ремонт, контролює виконання;
- організує переговори в разі необхідності з іншими структурами;
- організує бази даних підпорядкованих учбових закладів;
- фінансування видатків функціонування (передача коштів на рахунки навчальних закладів для розрахунків за електроенергію, газ, телефон, поштові рахунки...)
- в сфері управління. Має представника в Раді учбового закладу, приймає участь на засіданнях, контролює накази, акти, фінансові розпорядження;
- в сфері виховання. Може організовувати факультативну педагогічну, спортивну, культурну діяльність, за згодою Ради учбового закладу та її директора.

Держава забезпечує контроль педагогічної діяльності, зокрема кадровий склад викладачів на всіх рівнях системи освіти та їх оплату, забезпечує надання кваліфікованих дипломів, ліцензування навчальних закладів.

На певній території працюють Управління освіти які є представниками місцевих органів самоуправління та представники виконавчої влади, які представляють державу.

Розглянемо структуру управлінь кожної гілки влади (рис. 1.1, 1.2, 1.3).

Рисунок 1.1 - Схема управління освітою комуни м. Лілля (початкові школи)

Питання що вирішуються та узгоджуються одночасно цими структурами:

- план - прогноз освіти та план регіону розвитку професійної освіти молоді;
- план - програма інвестицій;
- педагогічна структура учбових закладів;
- список закладів будівництва та розвитку учбових закладів.

Аналогічну структуру має і управління освітою департаменту Норд, що здійснює управління коледжами департаменту. Жодна з цих структур не повторює функції іншої і за свою діяльність відповідає лише перед Радами комуни, департаменту, регіону, при яких працює.

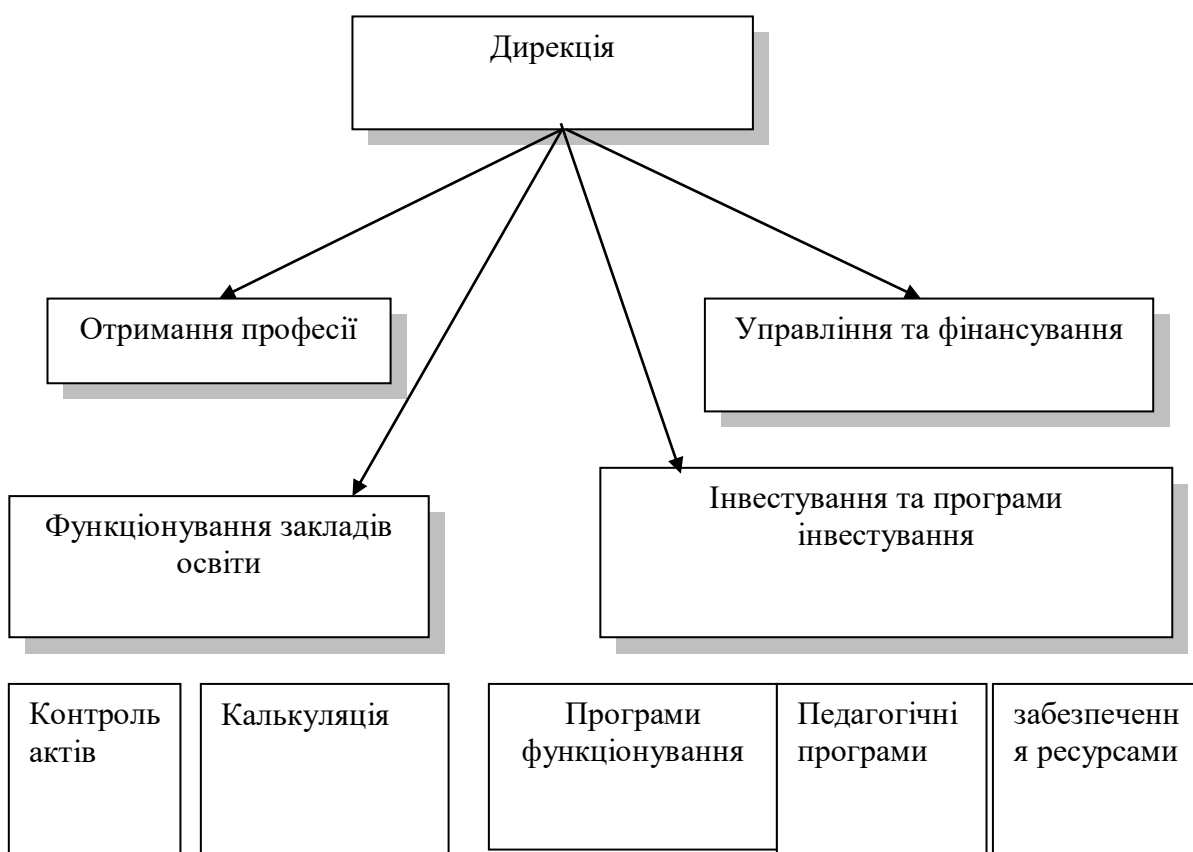

Рисунок 1.2 - Схема управління освітою регіону Норд – па- де Кале
(ліцеї)

Рисунок 1.3 - Схема Академічної Інспекції департаменту Норд (школи, коледжі)

Безумовно порівнювати системи освіти нашої країни та Франції важко, тому що остання має пріоритетне фінансове забезпечення: 42% (419,39 мільйонів є) регіонального бюджету (1,077 млрд. є) Норд –па –де Кале призначено освіті. За даними на 2022 р. державне забезпечення цієї галузі 28,6 % бюджету (214,8 млрд. є), 50,8 % державних службовців Франції працюють в системі освіти [62].

Але вже зараз реально здійснити участь органів місцевого самоврядування в роботі кожного закладу перейнявши досвід щодо обов'язковості їх представництва в Раді кожного учбового закладу як для контролю рішень, їх прозорості так і для швидкої реалізації їх.

Для порівняння розглянемо схему управління освітою на рівні виконавчої влади на рівні комуни, департаменту (рис. 1.3). Управління системою освіти на цій території здійснює Академічна Інспекція На рівні регіону цю місію виконує ректорат, який контролює Вищі навчальні заклади та здійснює нагляд за виконанням Постанов, Указів, втілення в життя освітньої державної політики, фінансове управління в межах повноважень та планування.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

2.1 Аналіз нормативно-правового забезпечення освіти

З прийняттям Конституції України [45], Закону України "Про освіту" [27] визначені основні правові засади демократичного функціонування і розвитку освіти. Їх реалізація на всіх рівнях вимагає системних послідовних дій, досить радикальних змін у структурі, змісті, економіці та управлінні освітою.

Практично завершено формування нормативно-правової бази освіти. Прийнято Закон України "Про освіту" [27] та закони України прямої дії: "Про професійно-технічну освіту", "Про загальну середню освіту"[26], "Про позашкільну освіту"[28], "Про дошкільну освіту"[25], "Про охорону дитинства", "Про вищу освіту"[29].

На створення належних умов для повноцінного відтворення інтелектуального та науково-технічного потенціалу молоді, сприяння професійному самовизначенню та ефективності адаптації молоді до умов ринкової економіки спрямовані Укази Президента України "Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики", "Про соціально-економічну підтримку становлення та розвитку студентської сім'ї", "Про Програму роботи з обдарованою молоддю на 2020-2025 роки", "Про відзначення призерів і учасників Міжнародних учнівських олімпіад та їх вчителів", "Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності" тощо [31]. Прийнято ряд постанов Кабінету Міністрів України, які регламентують діяльність системи освіти в цілому, її окремих підгалузей, структурних підрозділів тощо [55].

Визначено політику і стратегію реформування освіти на перехідному етапі і вжито заходів на їх реалізацію. На виконання Указів Президента

України "Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні", "Про заходи щодо поліпшення функціонування та розвитку загальної середньої освіти", "Про основні напрями реформування професійно-технічної освіти в Україні" вжито усіх можливих заходів щодо стабільного функціонування та розвитку цих галузей відповідно до визначеної політики і стратегії.

Постійно розширюється і вдосконалюється нормативно-правова база міжнародної співпраці. За роки незалежності Україною укладено 72 міжурядових і 37 міжвідомчих угод про співпрацю в галузі освіти і науки із 53 країнами світу. Серед них – 13 міжурядових угод про визнання і еквівалентність документів про освіту та вчені звання. Нині розроблено і надіслано на узгодження ще 43 проекти міжурядових та міжвідомчих угод про співробітництво в галузі освіти і науки, 17 проектів міжурядових угод про визнання і еквівалентність документів про освіту та вчені звання.

Починаючи з 1996 року, проводиться робота по підготовці Державного стандарту загальної середньої освіти. Один із основних компонентів Державного стандарту загальної освіти – Базовий навчальний план, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.98 р. за № 1239. У професійно-технічній освіті, державні вимоги щодо змісту рівня і обсягу професійно-технічної освіти визначаються зокрема, "Тимчасовою базисною структурою навчальних планів для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах", затверджених наказом Міносвіти від 17.08.98 року № 304.

Відповідно до статті 32 Закону України "Про професійно-технічну освіту", інших законодавчих актів України, Міністерством освіти за участю Інституту змісту і методів навчання Академії педагогічних наук України, органів управління та практичних працівників професійно-технічної освіти розроблено Концепцію державного стандарту професійно-технічної освіти та розглянуто її на засіданні Міжгалузевої Ради з професійно-технічної освіти 22.07.98 р.

На виконання Закону України "Про освіту"[27], Указу Президента від

12.09.95 р. № 832 "Про основні напрями реформування вищої освіти України", постанови Кабінету Міністрів України від 26.01.98 р. № 65 "Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)" Міністерством освіти і науки України розроблено заходи по розробці та введенню в дію стандартів вищої освіти.

Ще до початку російського повномасштабного вторгнення, до впливу гібридних загроз Міністерством освіти та науки, управліннями освіти обласних, створені регіональні програми практичної реалізації Державної національної програми "Освіта". Для подальшого розвитку загальної середньої освіти, на виконання Указу Президента України "Про заходи, щодо поліпшення функціонування та розвитку загальної середньої освіти" від 2.06.98 р. № 580/98 ними розробляються та узгоджуються з Міністерством освіти нові регіональні програми, які є продовженням та уточненням попередніх.

Але якщо проаналізувати нормативні акти та рішення уряду щодо освіти можна отримати уявлення про хід освітньої реформи та її недоліки.

Система освіти в незалежній Україні пройшла кілька важливих етапів, які відображають зміни в суспільстві та потреби часу:

Законодавчі акти, заяви, рішення уряду. Характеристики та наслідки впровадження.

– На початку 90-х років під час розвалу Радянського Союзу були прийняті закони і урядові постанови про виділення на діяльність системи освіти 10% ВВП і встановлення зарплати вчителів на рівні середньої зарплати у виробничих секторах економіки.

– Прийняті на себе державою зобов'язання так і не були виконанні. Щорічні відносні витрати на освіту становили 4,5 – 5,4 % ВВП та від 12 до 15 % зведеного бюджету. Оплата вчителів вдвічі менше від прожиткового мінімуму.

Попередній аналіз дозволяє виділити перешкоди, що заважають реформуванню освіти.

– Відсутність аналізу державних документів з освіти України часів незалежності, а також не врахування досвіду законодавства в галузі освіти країн, що успішно інтегруються в Європу. Однією із суттєвих перешкод є також неузгодженість існуючих державних документів з проектами нормативних актів і державних документів, що готуються.

– Травень 1991 р.: прийнятий Закон про мову навчання, який проголосив українську мову єдиною державною мовою України і став підставою для поступового розширення її використання в навчальному процесі [19].

– Ситуація з друком української книжки створює несприятливі умови для розвитку літератури і чинить перешкоди для функціонування української мови.

– Червень 1991 р. Прийнята перша редакція Закону України "Про освіту". Згідно з цим Законом більшу автономію мали отримати школи і вищі заклади. Закон також надав юридичні підстави для створення приватного сектору.

– Розвитку приватного сектору у середній освіті так і не відбулося. На початок 1998\1999 навчального року в приватних закладах навчалось 0,23 % школярів.

– 1991–92 рр.: створене єдине Міністерство освіти з наданням йому повноважень головного розпорядника бюджету і органу здійснення державної політики

– Занадто велика концентрація і централізація влади за чітко не визначеної відповідальності перед громадянами.

– Почалося введення ступеневої вищої школи, були впроваджені дипломи бакалавра та магістра.

– Поруч з новими рівнями в Україні існують залишки старої системи - в результаті в Україні чотири рівні акредитації: молодшого спеціаліста (колишня середня спеціальна школа), бакалавра, спеціаліста і магістра

– Міністерство офіційно проголосило намір здійснити заходи освіти і

досягти рівня міжнародних стандартів

– Разом з тим не було підтримано ініціатив щодо впровадження більш гнучких механізмів організації і фінансового забезпечення освіти, прийнятих у системах освіти демократичних країн. Це призвело до відтворення типово радянського централізованого управління освітою, що негативно вплинуло на реалізацію проголошених намірів.

– 1992–1993 рр. розроблено й прийнято Національну програму "Освіта. Україна XXI століття". За текстом Державна програма "Освіта" цілком відповідала сучасним світовим уявленням про реформування освіти, зокрема, в ній наголошується на таких завданнях, як "виведення освіти на в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад; подолання монопольного становища держав в освітній сфері..." Серед принципів програми виділяються „пріоритетність освіти, демократизація освіти, що передбачає децентралізацію управління системою освіти, перехід до державно – громадської системи управління освітою..., відкритість системи освіти, ... інтеграція у світові освітні структури, ...багатоукладність та варіантність освіти..."

– Більшість положень Програми "Освіта" так і не відіграла ролі стратегічного документу, який би окреслив напрями реформування освіти в Україні і зорганізував зусилля різних політичних сил і громадських організацій навколо освітньої політики. Широка громадськість – батьки, бізнес, різні верстви населення – мало що знали про програму і не вважали її своїм документом, а освітяни і державні службовці продовжували користуватися радянським досвідом, зразками і уявленнями про організацію навчального процесу і управління в освіті.

– Вересень 1995 р.: Указ Президента "Про розвиток вищої освіти". У ньому вказані головні недоліки вищої школи України і запропоновані заходи щодо їх ліквідації.

– 1995–96 називають періодом "застою", що пояснюють зменшенням обсягів фінансових ресурсів і недостатньою активністю керівництва освіти.

Ініціативу у змінах у цей час бере на себе Президент України.

- Березень 1996 р.: прийнята нова редакція Закону "Про освіту". Закон має низку недоліків. Він не враховує переходу від планової економіки до ринкових умов і відкритої політичної системи, не бере до уваги глобальних тенденцій, що вимагають принципових змін в управлінні і формулюванні цілей державних систем освіти. Він слабо враховує досвід розвинутих країн Європи і світу.

- Травень 1997 р.: видані Декрети Кабінету Міністрів України "Про реформування системи професійної освіти", "Про новий перелік профілів підготовки фахівців у вищих школах", "Про нові норми атестації науково – викладацьких кадрів і акредитації вищих закладів освіти" та деякі інші.

- Ці державні документи в основному носили характер пристосування до важких економічних обставин – визначали скорочення у два – три рази державного бюджету на освіту.

- У 1997 році Кабінетом Міністрів був затверджений варіант програми "Вчитель", яка передбачала низку скоординованих заходів щодо підвищення якості підготовки вчителів у системі педагогічної освіти та результативності їхньої роботи в школах. Згідно з цією програмою кілька міністерств отримали завдання щодо вдосконалення мережі навчальних закладів та підвищення ефективності її функціонування, а уряд мав зробити все можливе для поліпшення соціального захисту вчителів, матеріального та інформаційного забезпечення їх діяльності.

- У 1998–99 навчальному році в середньому виплату по заробітної плати шкільним учителям на території України було затримано на 2-3 місяці. А в деяких областях – на 5 - 8 місяців. Часто спостерігались прояви активного протесту припинення занять, демонстрації, пікетування місцевих органів влади.

- 1998–2000 роки: підготовка та прийняття законів, що стосуються окремих рівнів освіти. Закон "Про професійну технічну освіту" – лютий 1998 р., Закон "Про загальну середню освіту" – червень 1999 р., "Про вищу освіту"

- січень 2002.

Закони містять позитивні положення, експертний аналіз змісту дозволяє говорити про спробу посилення керівних функцій центральних органів.

- 2000–2002 роки: Національна доктрина розвитку освіти, державна програма “Вчитель”.

- 2002–2006 роки. Перехід вищих навчальних закладів України на Болонську кредитно-модульну систему. Продовження реформ у сфері освіти, запровадження нових предметів, таких як іноземні мови та інформаційні технології. Важливими подіями стали заходи з модернізації матеріально-технічної бази шкіл.

- 2010-2017 роки. Здійснення програми "Нова українська школа", яка передбачала реформування початкової освіти. Поява концепцій щодо інтеграції освіти в європейський та світовий контекст.

- 2017-2020 роки. Прийняття нового Закону України "Про освіту" у 2017 році, що визначив нові принципи, зокрема децентралізацію управління, інклюзивність і автономію навчальних закладів. Розпочалася реалізація концепції "Нової української школи".

- 2020-2022 роки. Впровадження дистанційного навчання в умовах пандемії COVID-19, активна цифровізація освіти. Розвиток критичного мислення та комунікативних навичок учнів. Триває адаптація освітньої системи до сучасних викликів і потреб.

- З 2022 року система освіти в Україні зазнала значних змін, зумовлених війною та її наслідками. Ось основні етапи розвитку освіти в цей період. Школи перейшли на дистанційне навчання. Велику роль у цьому зіграли цифрові платформи. Багато навчальних закладів були закриті через бойові дії, що призвело до потреби у нових формах навчання.

- 2022-2023: Розробка нових форматів навчання: Впровадження гібридного навчання, що поєднує онлайн- та офлайн-формати. Акцент на психоемоційну підтримку учнів та вчителів.

- 2023: Оновлення освітніх стандартів: Запровадження нових

навчальних програм, що враховують потреби дітей, які пережили травми війни. Зосередження на розвитку критичного мислення, креативності та навичок 21 століття.

– 2023- теперішній час: Інтеграція з міжнародною освітою: Співпраця з міжнародними освітніми організаціями для забезпечення якісної освіти для українських дітей, зокрема біженців. Збільшення доступу до онлайн-курсів та ресурсів для учнів та вчителів.

Постійні виклики:

– Продовження адаптації навчального процесу до умов війни, зокрема забезпечення безпеки учнів.

– Підтримка дітей, які повернулися до навчання після вимушених перерв.

Ці етапи відображають стійкість і адаптивність української освітньої системи в умовах складних викликів, в умовах війни та гібридних загроз.

Ці етапи демонструють еволюцію української освіти у відповідь на соціальні, економічні, військові та технологічні зміни. Більшість завдань і заходів цих документів були сформульовані у такий спосіб, який перешкоджає перевірці ходу і результатів їх виконання. Критеріїв і процедур оцінювання ефективності впроваджуваних заходів також не було вироблено. Зазначенні відхилення від раніше обраної стратегії спричиняють невизначеність щодо ролі та місця Національної доктрини розвитку освіти.

2.2 Публічне управління освіти в умовах гібридних загроз

Визначення змісту освіти до цього часу було прерогативою держави, що за радянських часів було виправдано плановою економікою та ідеологічними чинниками. Сьогодні держава продовжує диктувати чого і як вчити хоча державні стандарти часто не відповідають вимогам ринків праці, критеріям визначеності якості освіти в умовах гібридних загроз і демократичного устрою.

Нагальною стає потреба приведення державних стандартів у відповідність до вимог технологічного політичного устрою. В індустріальну епоху об'єктом стандартизації був готовий продукт. В умовах гнучкого виробництва і конкуренції стандарти визначають процедури вироблення тих чи інших продуктів. Для освіти це означає що стандартизації мають підлягати не одиниці навчального матеріалу, а процедури оцінювання знань, умінь, компетенцій; навчальні плани та програми, а процедури їх розробки та затвердження; не кваліфікаційні характеристики, а порядок атестації вчителів.

Удосконалено зміст освіти. Навчання здійснюється за принципово новими узгодженими навчальними планами, що відповідають як кращим світовим зразкам, так і традиціям національної педагогіки.

Законом України «Про дошкільну освіту», визначено обов'язковий і достатній рівень знань, умінь і навичок, необхідних для нормального розвитку дитини. Удосконалюється навчально-методичне забезпечення.

Розробляється програмно методичне забезпечення для роботи з дітьми, що мають вади психофізичного розвитку. Видано програми та методичні рекомендації для дошкільних закладів для дітей з вадами зору, слуху, програму «Навчання і виховання розумово відсталих дітей дошкільного віку», програма для роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку та з вадами мови.

На допомогу практичним працівникам дошкільних закладів розроблено і видано програму та методичну літературу з питань мовлення, фізичного, музичного, естетичного розвитку дітей дошкільного віку тощо. Розроблено та видано типові навчальні плани, затверджено Державний стандарт початкової освіти, розроблено проекти Державного стандарту загальної середньої освіти та Державних стандартів вищої освіти та Вимог до державних стандартів професійно-технічної освіти.

Запроваджено дієвий контроль якості освітніх послуг, що надаються навчальними закладами на ринку освітніх послуг. Впроваджено атестацію та ліцензування загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів.

У системі загальної середньої освіти (загальноосвітні навчальні заклади, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації) впроваджено Державну підсумкову атестацію навчальних досягнень учнів. Створено та реалізовано механізм атестації, ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації та форм власності. Визначено порядок та процедуру створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів.

Створено умови для впровадження інтеграційних процесів у системі освіти. Удосконалено мережу вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації та форм власності через процеси інтеграції різних типів навчальних закладів по горизонталі та вертикалі. В мережі дошкільних навчальних закладів набули поширення освітні комплекси "дошкільний навчальний заклад – початкова школа", завданням яких є реалізація наступності між дошкільною та початковою освітою.

Вдосконалена і розширена мережа дошкільних навчальних закладів компенсуючого типу для дітей з психофізичними вадами і тих, які потребують тривалого лікування і реабілітації. Інтеграційні процеси в системі загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти реалізуються через створення навчальних та навчально-науково-виробничих комплексів.

Практично завершено впровадження системи ступеневої підготовки робітничих кадрів в професійно-технічній освіті та фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів у системі вищої освіти. Введено в дію Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту). Впроваджено «Перелік напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій». Розроблено та впроваджено освітньо-професійні програми вищої освіти за професійним спрямуванням та освітньо-професійні програми підготовки молодших спеціалістів. Розроблено проекти Державних стандартів вищої освіти, які затверджені після прийняття Закону України "Про вищу освіту". Сформовано засади для створення "міцного освітнього ланцюжка" в системі

ступеневої освіти.

Здійснено диверсифікацію структури та обсягів підготовки фахівців на підставі потреб особистості, регіону та держави в цілому. Введено нові напрями та спеціальності, які орієнтовані на підготовку фахівців для інфраструктури ринкової економіки, інформатизацію та телекомунікацію суспільства.

Державою надається підтримка вищим навчальним закладам, які здійснюють підготовку фахівців для галузей, що є каталізаторами науково-технічного прогресу (енергетика, металургія, гірництво, інформатика тощо).

Здійснено реформування мережі навчальних закладів усіх типів з метою їх приведення у відповідність до потреб особистості та економічних можливостей держави і регіонів в умовах гібридних загроз. Зросла кількість навчальних закладів нового типу (дошкільний навчальний заклад, загальноосвітній навчальний заклад, ліцеї, гімназії, колегіуми, коледжі, академії, університети тощо). Створено мережу національних вищих навчальних закладів, які стали осередками реформування системи освіти, трансформації освіти у європейське та світове співтовариство. Указами Президента України надано статус національного 38 вищим навчальним закладам.

На базі національних вищих навчальних закладів створюються науково-методичні центри з розробки методології науково-теоретичних досліджень, змісту освіти та освітніх технологій, моделей, програм реформи і розвитку сфери освіти в умовах гібридних загроз.

Розширено доступ молодих громадян до здобуття якісної освіти через реалізацію низки радикальних інновацій. Для молоді створюються всі необхідні умови щодо отримання повної загальної середньої освіти. Випускникам 9-их класів надано право продовжувати навчання у середніх загальноосвітніх навчальних закладах, професійно-технічних та вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Впроваджено систему навчання у вечірніх (змінних) школах та за

дистанційною, індивідуальною формами навчання, екстернатом тощо. Державою зроблено певні кроки у напрямку створення відкритої й демократичної освітньої системи, яка більш повно гарантує конституційне право громадян на здобуття вищої освіти.

Враховуючи, що оновлення змісту освіти в умовах гібридних загроз є визначальною складовою реформування освіти в Україні, Міністерство освіти України спільно з Академією педагогічних наук України, іншими зацікавленими міністерствами та відомствами, колективами вищих навчальних закладів було розроблено та впроваджено такий ряд заходів.

Розроблені концепції гуманітарної освіти, професійно-технічної освіти, виховання дітей та молоді в національній системі освіти "Педагогічна освіта України", післядипломної, історичної, правової, математичної, екологічної, валеологічної освіти, вивчення природничих дисциплін та трудової підготовки учнів, родинно-сімейного виховання тощо.

Практичне значення концепції в умовах гібридних загроз полягає у тому, що вона є основою для розробки конкретних стандартів професійно-технічної освіти з професій, зазначених у Державному переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у профтехучилищах.

У галузі вищої освіти відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 7.08.98 р. № 1247 "Про розроблення державних стандартів вищої освіти" затверджено вимоги до Державних стандартів вищої освіти.

Починаючи з 1993 року проводиться робота по забезпеченню навчальних закладів України новими вітчизняними підручниками та посібниками. На сьогодні більшість предметів має програмно-методичне забезпечення в повному обсязі. Це, в першу чергу стосується системи загальної середньої освіти.

Всі предмети інваріантної частини навчального плану забезпечено вітчизняними підручниками, зміст яких постійно вдосконалюється. Перелік рекомендованої навчальної літератури становить понад 200 найменувань для шкіл з українською та російською мовами навчання (перелік включає основну

та допоміжну навчальну літературу, пробні, експериментальні підручники та навчальні посібники).

У вчителів початкових класів є можливість вибирати варіативні підручники з навчання граматики, читанки з української мови та математики;

Що стосується професійно-технічної та вищої освіти, то не дивлячись на досить велику кількість підготовлених рукописів посібників їх видання затримується у зв'язку з нестачею коштів. У видатках Державного бюджету України на 2023 рік на видання, виготовлення і розповсюдження шкільних підручників передбачалося 68 млн. грн. Уточненими видатками Державного бюджету України на 2024 рік передбачено 46,3 млн. грн. Станом на 20.08.24 р. профінансовано 28,1 відсотка цієї суми (13,0 млн. грн.).

Розроблені навчальні плани всіх рівнів освіти, які постійно оновлюються. Для загальноосвітніх закладів удосконалені і перевидані навчальні програми інваріантної та більшості предметів варіативної частини навчального плану на 2025 рік, готуються нові навчальні програми та методичне забезпечення до них, відповідно до нового Базового навчального плану та Державного стандарту освіти, який затверджений Міністерством освіти і науки.

Типові навчальні плани та перелік програм загальноосвітніх навчальних закладів щорічно опубліковуються для їх практичного використання.

У відповідності до наказу Міносвіти від 17.08.1998 р. № 304 з в 1998/99 навчального року усі професійні навчальні заклади здійснюють навчальний процес з урахуванням сучасних виробничо-економічних відносин в суспільстві. Крім того, після завершення розробки Мінпраці та іншими зацікавленими міністерствами кваліфікаційних характеристик з робітничих професій, передбачених Державним класифікатором професій ДК-003-95, затвердженого і введеного в дію наказом Держстандарту України від 27 липня 1995 року та Державним переліком професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних закладах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2.05.98 р. №-450, оновлення змісту освіти в

профтехучилищах здійснена відповідно до вимог згаданих кваліфікаційних характеристик.

Розроблені і впроваджені в навчальний процес освітньо-професійні програми вищої освіти за відповідним професійним спрямуванням.

В програмах державної атестації навчальних закладів всіх рівнів акредитації незалежно від підпорядкування передбачена перевірка і аналіз якості навчальних планів, програм та методичного забезпечення. В актах атестаційної експертизи, висновках визначається стан впровадження в навчальний процес нової системи освітньо-професійних документів і стандартів.

Розроблені програми: родинно-національного виховання, українська етнопедагогіка в школі, родинна педагогіка, етнографія України, фольклор України, світова художня культура, курс українознавства тощо. Розроблено методичні рекомендації до виконання цих та інших програм. Видано навчально-методичні посібники, дидактичні матеріали по народознавству тощо. Відповідно до Плану першочергових заходів впровадження основних положень концепції позашкільної освіти та виховання був оголошений Всеукраїнський конкурс авторських програм, методичних рекомендацій, навчально-методичних посібників з проблем позашкільної освіти та виховання.

На виконання положень Програми про перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців та постанови Кабінету Міністрів України № 65 від 20.01.23 "Про затвердження положення про освітньо - кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)", розроблені пропозиції до Наказу Міносвіти України № 86 від 4.03.23 р. "Про введення в дію "Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні, (ступеневу освіту)" та про нормативне і навчально-методичне забезпечення підготовки фахівців з вищої освіти". Було підготовлено Наказ Міністра освіти України № 191 від 29.05.23 р. "Про роботу та склад комісій науково-методичної Рада з вищої освіти". Наказ Міністра освіти України № 222 від 17.06.23 р. "Про організацію виконання Наказу

Міністерства освіти від 04.03.23 р. № 86 "Про проведення в дію "Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)" та про нормативне і навчально-методичне забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою".

Крім того відпрацьовувався наказ Міністра освіти України № 275 від 24.07.23 р. "Про введення змін і доповнень до Переліку напрямів та спеціальностей за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями" та Наказ Міністра освіти України № 285 від 31.07.23 р. "Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення фахівців з вищої освіти".

Мінпраці разом з центральними органами виконавчої влади завершує розробку 88 випусків Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, які мають використовуватися при підготовці Державного стандарту освіти.

Продовжується робота по створенню системи державних тестів, нормативів та практичних завдань для контролю якості підготовки учнів загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів, які оновлюються щорічно і видаються протягом кожного навчального року. Розробляються критерії визначення рівня освітньої підготовки учнів згідно з Державними стандартами освіти.

У 2022 р. розроблені та опубліковані вимоги до комплексних кваліфікаційних завдань, які оновлено у 2023 році. Підготовлені методичні рекомендації щодо розробки ККЗ. У 2024 р. підготовлені вимоги до розробки комплексних контрольних завдань з фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін.

Підготовлені пакети контрольних робіт з основних дисциплін загальноосвітньої підготовки в школах і ПТНЗ; пакети ККЗ, які використовуються при проведенні атестаційної експертизи з 1993 р. у всіх ВНЗ, що підлягають державній атестації; пакети ККР, які використовуються при проведенні міністерських контрольних робіт. За підсумками проведення

контрольних робіт двічі на рік питання розглядається на колегії Міносвіти [17].

Важливо та необхідно виокремити, що в умовах гібридних загроз, інтегровано до цивільних професій 50 військових спеціальностей. Проводиться навчання студентів у цивільних навчальних закладах, де готуються військові спеціалісти за програмами військової та цивільної освіти.

Але крім традиційних базових вмінь потрібні додаткові вміння. Без них не можна бути успішним у сучасному, обтяженому інформацією світі.

Різні експерти по - різному визначають перелік цих базових умінь, але найчастіше згадуються такі: креативне (творче) мислення, вирішення проблем, навички спілкування і комунікації, вміння ставити цілі, вміння працювати в команді, вміння вчитися.

Оскільки навчальні програми містять багато інформації через те знижується інтерес до навчального процесу як з боку втомлених мало оплачуваних вчителів так і з боку перевантажених учнів.

2.3 Модернізація системи публічного управління освітою в умовах гібридних загроз

Реформування галузі передбачає модернізацію системи публічного управління освітою в умовах гібридних загроз. Нагальним завданням є пошук нових, відкритих і демократичних моделей управління галуззю. Ця діяльність є органічною складовою адміністративної реформи.

Нова система публічного управління сферою освіти в умовах гібридних загроз затверджується як державно-громадська. Вона має враховувати особливості в умовах гібридних загроз, тенденції до зростання автономності навчальних закладів, конкурентності освітніх послуг, орієнтації освіти не на відтворення, а на розвиток в умовах гібридних загроз.

Першочерговим є налагодження високопрофесійного наукового, аналітичного і прогностичного супроводу управлінських рішень, подолання

фрагментарності статистики, підготовка всебічної інформації з опорою на соціологічні дослідження (зміни в освітніх потребах різних верств населення і регіонів, моніторинг якості освіти, оцінювання ситуації споживачами освітніх послуг, динаміка соціокультурних орієнтацій учасників навчально-виховного процесу, мобільність світоглядних очікувань і установок відповідно до загальної соціокультурної динаміки в країні та у світі).

Нова модель публічного управління освітою є відкритою і демократичною. У ній органічно поєднуються засоби державного впливу з громадським управлінням. Відкритість системи передбачає розширення управлінських можливостей громадської думки, меншу залежність управління від впливу конкретних посадових осіб. Вона змінює навантаження, функції, структуру і стиль центрального і регіонального управління освітою: контроль і пряме втручання в навчальний процес мають поступитися місцем гнучкості, дієвості рішень, науково-методичним, прогностичним, експертним, інформаційним та іншим функціям.

Показники діяльності системи освіти в Україні в умовах гібридних загроз не відповідають стандартам прозорого й ефективного публічного управління. Відсутність дисципліни звітування перед різними зацікавленими учасниками освітнього процесу підриває довіру населення до системи освіти. Монопольне становище держави заважає розвитку конкурентних відносин в освіті, не створює умов для вибору, участі громадськості в освітньому процесі, особливо в умовах гібридних загроз.

Проблеми прозорого демократичного публічного управління, як і багато інших негараздів української освіти, мають витоки в радянському минулому, але розв'язувати їх треба сьогодні і негайно. Невирішені проблеми публічного управління в умовах гібридних загроз заважають подоланню всіх інших негараздів української освіти.

Акценти в освітній політиці урядів переважної більшості країн світу змінюються, держава все менше займається наданням освіти, оскільки вважається, що професіонали, які довгий час працюють на ринку освітніх

послуг, зможуть зробити це набагато ефективніше. Її роль все більше зосереджується на загальному регулюванні, забезпеченні правового поля і законодавчих гарантій для дотримання умов контрактів між учасниками освітнього процесу.

Принцип соціальної справедливості реалізується в цих умовах через створення прозорих правил гри, за яких зміст, рівень і якість освіти кожного залежать від його наполегливості та індивідуальних уподобань.

Втручання держави або більш активна її роль у наданні освіти залишаються актуальними лише по відношенню до тих категорій населення, які мають ризик з різних причин не бути охопленими освітніми послугами, - неповноправних, обездолених. А також у випадках, коли самі діти або батьки не усвідомлюють необхідності навчання та коли сім'ї з різних причин не можуть платити за освіту своїх дітей.

Держава має захищати інтереси споживачів освіти, стежити за виконанням іншими учасниками освітнього процесу своїх зобов'язань і нести відповідальність за:

- розвиток галузі в цілому;
- впровадження високих стандартів навчання та забезпечення якості освіти;
- контроль за виконанням урядових рішень, за доступність інформації щодо роботи Міністерства, органів управління освітою в регіонах;
- регулярну публікацію матеріалів, що характеризують діяльність системи освіти в різних аспектах, відмінності від систем інших країн, особливості інших регіонів;
- забезпечення справедливого доступу до освіти, особливо що стосується категорій громадян, які мають ризик не бути охопленими освітою.

Повноваження щодо надання освітніх послуг, контролю за якістю освіти та ефективністю використання коштів мають бути поділені між різними учасниками освітянського процесу.

Основними учасниками між якими розподіляється відповідальність за

надання освіти, виступають:

- держава,
- приватний сектор,
- громадські – волонтерські, виборні органи,
- асоціації батьків, освітянські організації,
- самі навчальні заклади.

Розподіл відповідальності між зацікавленими учасниками освітянського процесу в умовах гібридних загроз має відбуватися на принципах субсидіарності і задовольняти такі вимоги:

- захищати національні інтереси у створенні людського капіталу, забезпечувати справедливий доступ до освіти та сприяти соціальному зближенню;
- забезпечити відповідний масштаб економічних перетворень, сприяти підвищенню ефективності, результативності освіти;
- збільшувати можливості для конкуренції, забезпечувати вибір для користувачів;
- збільшувати можливості „права голосу”, тобто участь споживачів у прийнятті рішень щодо освітньої політики;
- сприяти залученню ресурсів, необхідних для виконання поставлених перед освітою завдань.

Модернізація управління освітою в умовах гібридних загроз передбачає:

- оптимізацію організаційно-управлінських структур;
- зміни в технології реалізації управлінських функцій в умовах гібридних загроз;
- впровадження інформативно-управлінських, комп’ютерних технологій;
- ефективний перерозподіл функцій і повноважень між центральними інстанціями та органами місцевого самоврядування;
- впровадження нової етики управління – партнерський,

рівноправний стиль відносин, відмова від декларативного спілкування та дріб'язкової опіки;

- зміну форм і методів контролю;
- націленість на допоміжний, випереджувальний контроль, підвищення його компетентності, зміщення акцентів на кінцевий результат;
- створення центральних і регіональних систем моніторингу якості освітніх послуг;
- демократизацію призначення керівників навчальних закладів;
- удосконалення процедури ліцензування, атестації та акредитації закладів освіти;
- підготовку і перепідготовку управлінців усіх рівнів, виховання лідерів в освіті;
- активне залучення до управлінської діяльності талановитої молоді.

Попередній аналіз дозволяє зробити висновки щодо перешкод здійснення реформи освіти в умовах гібридних загроз.

1. Низька спроможність державних службовців у системі освіти щодо вироблення і впровадження урядових рішень, низький рівень залучення незалежних аналітичних центрів, експертів до формування освітньої політики.

2. Відсутність консультацій з громадськістю і зацікавленими учасниками освітнього процесу щодо проблем і перспектив розвитку освіти в Україні.

3. Низька прозорість бюджетного процесу в освіті, фрагментарність залучення громадян до контролювання та оцінювання якості надання послуг в освіті.

Для оновлення структури системи освіти, яка передбачає зміну пріоритетів у дошкільній, шкільній, позашкільній освіті та вихованні, удосконалення професійної, вищої та післядипломної освіти, було виконано ряд заходів, що створюють умови для задоволення освітніх та професійних потреб громадян України в сучасних умовах гібридних загроз [56].

У 2020 році мережа загальноосвітніх навчальних закладів в Україні

складала приблизно 16 тисяч навчальних закладів. У цих закладах навчалося близько 4 мільйонів учнів. Система включала різні типи шкіл, такі як загальноосвітні, гімназії, ліцеї та спеціалізовані заклади.

У 2022 році мережа загальноосвітніх навчальних закладів в Україні складала близько 14 тисяч закладів. Внаслідок війни в країні та вимушеного переміщення населення кількість учнів зменшилася. Близько 3 мільйонів дітей навчалися в різних типах навчальних закладів, включаючи загальноосвітні школи, гімназії та ліцеї [53].

Проводиться робота щодо реорганізації мережі професійно-технічних навчальних закладів. В основу реорганізації покладена спеціалізація навчальних закладів за професійним спрямуванням, яка здійснюється через об'єднання однопрофільних і малокомплектних ПТУ та їх перепрофілювання. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 29.05.97 р. № 526 "Про вдосконалення мережі вищих та професійно-технічних навчальних закладів" з урахуванням вимог до кадрового забезпечення структурної перебудови економіки країни проведено реформування мережі вищих навчальних закладів у Автономній Республіці Крим, в усіх областях, містах Києві та Севастополі.

Реорганізовано 267 профтехучилищ і на їх базі створено 132 спеціалізовані професійно-технічні навчальні заклади, 16 ліквідовано як такі, що втратили соціально-економічну перспективу в регіонах, або мали дуже слабку навчально-матеріальну базу. Ліквідовано 202 вищі навчальні заклади I–II рівня акредитації. На їх базі створено 146 вищих навчальних закладів, які готують конкурентоспроможних фахівців відповідних -кваліфікацій. У системі державної служби зайнятості протягом 1991–93 років було створено 30 центрів професійної орієнтації, що займалися наданням профорієнтаційних послуг населенню. У 1997, у зв'язку з недостатнім фінансуванням діяльності служби зайнятості та удосконаленням її структури, центри профорієнтації були реорганізовані у відділи регіональних центрів зайнятості.

Наказом Міносвіти України від 01.07.05 № 230 затверджено "Положення про психологічну службу в системі освіти України". Відповідно

до нього в регіонах створено мережу психолого-педагогічних і соціальних центрів системи освіти, в обласних управліннях освіти введено посади головних психологів. В закладах та установах освіти працюють біля 3,5 тис. практичних психологів.

Наказом Міносвіти України від 07.07.06 р. № 254/24 спільно з АПН України створено Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. Центр визначено як головну організацію психологічної служби системи освіти України та заклад науки, який здійснює організаційні, координуючі та науково-методичні функції в галузі практичної психології і соціальної роботи.

Українському науково-методичному центру практичної педагогіки і соціальної роботи на виконання Державної національної програми "Освіта" доручено розробку програми "Практична психологія в світі".

Розроблені і впроваджені у навчальний процес освітньо-професійні програми вищої освіти за професійним спрямуванням "Практична психологія".

Підготовку з цього напрямку здійснюють: 9 педуніверситетів, 7 педінститутів. Крім того другу педагогічну освіту за спеціальністю "Практична психологія" надають 4 інститути післядипломної освіти.

Удосконалюється мережа закладів післядипломної освіти, яка сприяє професійному навчанню та перепідготовці незайнятого населення. Посилено контроль за діяльністю закладів післядипломної освіти. Структуру, обсяги перепідготовки та підвищення кваліфікації приведено у відповідність до державних ліцензій на освітню діяльність. Діюча система післядипломної освіти налічує більше 500 державних і недержавних навчальних закладів і підрозділів, в т. ч. 186 підпорядковано безпосередньо Міносвіти України.

Для професійного навчання безробітних та інших категорій незайнятих громадян використовується мережа навчальних закладів післядипломної освіти Міністерства освіти та інших органів виконавчої влади. Підготовка педагогічних працівників є центральним завданням модернізації освіти,

провідним принципом державної освітньої політики. Для підтримки науково-педагогічних працівників, підвищення їхньої відповідальності за якість навчання дітей та молоді держава забезпечує:

- розробку і вдосконалення нормативно-правової бази професійної діяльності вчителя (педагогічного працівника) та його соціального захисту;
- прогнозування державних потреб у педагогічних і науково-педагогічних кадрах;
- створення конкурентоспроможної й гнучкої системи навчальних закладів та програм для підготовки педагогічних кадрів;
- розробку і впровадження державних стандартів педагогічної освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів (бакалавр, спеціаліст, магістр);
- створення нового покоління навчально-методичної літератури для вищих педагогічних закладів освіти з психолого-педагогічних і методичних навчальних дисциплін та навчально-методичних комплектів для вчителів;
- впровадження системи цільового державного фінансування підготовки педагогічних кадрів та їх професійного вдосконалення;
- удосконалення системи морального стимулювання професійного росту педагогів і науковців.

Державна політика в галузі підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів спрямовується на вдосконалення професійного відбору та підготовки молоді, створення необхідних умов для формування готовності до вибору педагогічної професії та системи професійного відбору молоді до вищих педагогічних закладів.

Розглянемо низку вжитих заходів, що відбулись в Україні. Вжито певних заходів щодо соціального захисту певних категорій громадян щодо вступу до вищих навчальних закладів на навчання за кошти Державного бюджету (сироти, інваліди, постраждалі від катастрофи на ЧАЕС, цільова підготовка сільської молоді тощо)

Вжито заходів щодо мотивації та соціального захисту учасників навчально-виховного процесу. Встановлено Указом Президента України та

відповідною постановою Кабінету Міністрів України стипендії Президента України та їх розміри учасникам і призерам міжнародних учнівських олімпіад з базових дисциплін. Указом Президента України започатковано всеукраїнський конкурс "Учитель року".

Для соціальної підтримки талановитої та обдарованої молоді запроваджено 700 стипендій Президента України для студентів вищих навчальних закладів. Встановлено 500 стипендій Верховної Ради України та 100 стипендій Кабінету Міністрів України. Вперше запроваджено кредитування навчання молоді у вищих навчальних закладах. Проведено роботу на виконання Указів Президента України щодо призначення державних стипендій видатним діячам науки, освіти та культури, постанови Кабінету Міністрів України щодо посилення матеріальних гарантій ректорів державних вищих навчальних закладів.

Впроваджено механізми залучення позабюджетних коштів на навчання учнів та підготовку фахівців. Головними інвесторами освіти на сьогодні є держава та фізичні і юридичні особи. Диверсифікація джерел фінансування освіти розширила доступ громадян до освіти, зменшила навантаження на Державний бюджет, сприяла забезпеченню освіти фінансовими, матеріальними, людськими ресурсами.

Сформовано систему післядипломної освіти як заключної та постійно діючої ланки в національній ланці безперервної освіти та соціального захисту громадян. Формується інфраструктура перенавчання кадрів з питань банкрутства, конкурентоспроможності, охорони інтелектуальної власності, корпоративного управління, фахівців по роботі з цінними паперами, аварійних комісарів, арбітражних керуючих, а також інших актуальних напрямків професійної діяльності.

Держава забезпечує умови для підвищення престижу і соціального статусу педагогічних та науково-педагогічних працівників, умови їхнього професійного і культурного зростання.

Дітям і молоді, які навчаються в закладах освіти, гарантується:

- захист життя, збереження здоров'я, фізичне виховання;
- адресне надання академічних і соціальних стипендій, а також законодавче визначеної допомоги;

- сприяння працевлаштуванню випускників.

Держава розробляє і втілює програму поетапного підвищення соціальних гарантій на довгострокову перспективу, особливо для молоді та пенсіонерів системи освіти.

Середні посадові оклади педагогічних працівників встановлюються на рівні, не нижчому від середньої заробітної плати працівників промисловості з аналогічною освітньо-професійною кваліфікацією, а науково-педагогічних працівників – на вдвічі вищому рівні.

Держава гарантує педагогічним і науково-педагогічним працівникам:

- безплатні медичні огляди;
- забезпечення соціального страхування;
- надання пільгових кредитів на придбання чи будівництво житла;
- забезпечення безплатним користуванням житлом з опаленням і освітленням педагогічних працівників, які працюють у сільській місцевості;
- компенсації витрат за проїзд до місця роботи і додому;
- можливості виходу на пенсію за вислугу років згідно з чинним законодавством.

Держава гарантує посилення уваги до охорони здоров'я, забезпечення житлом, побутових умов професорсько-викладацького складу та вчителів, здоров'я, харчування, фізичного, інтелектуального й морального розвитку дітей, учнів, студентів.

Працівникам системи освіти гарантується належний рівень пенсійного забезпечення. Це здійснюється шляхом створення галузевої професійно-пенсійної системи; підвищення пенсій за віком, педагогічним стажем, кваліфікацією.

Педагогічним працівникам, які мають 25-річний педагогічний стаж, надається право замість пенсії отримувати надбавку за стаж роботи у випадку продовження ними педагогічної діяльності.

Сформовано мережу навчальних закладів з професійного навчання державних службовців, керівників підприємств, військовослужбовців, які звільнені у запас, митників тощо. Відкрито нові спеціалізації напрямів перепідготовки для роботи у нових господарських структурах і сфері малого підприємництва та бізнесу, банківській та страховій діяльності.

2.4 Аналіз системи фінансового забезпечення освіти

Україна за роки незалежності не узгодила фінансування системи освіти із новими реаліями бюджету і фінансової політики. До того ж система освіти України неефективно використовує наявні ресурси.

Абсолютні витрати на освіту в Україні в кінці 90-х рр. дуже низькі і знаходяться на рівні витрат у країнах третього світу. За даними ЮНЕСКО на одного учня в системі формальної базової освіти за 2020 рік у середньому припадало 20,000–30,000 гривень.

Дефіцит ресурсів та хронічне недовиконання бюджету на освіту призводять до низької фінансової дисципліни і неефективного використання коштів. Як відомо, ефективність визначається як співвідношення використаних ресурсів та досягнутого результату. В Україні всі досягнення в освіті оцінюються за внутрішніми критеріями, такими, як академічна успішність, участь у олімпіадах. Відсутнє економічне оцінювання розміщення та використання обмежених суспільних ресурсів на освіту.

Система фінансового забезпечення освіти має створити стабільніші передумови для розвитку всіх напрямів галузі з метою формування високого освітнього рівня української нації. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію таких завдань:

- формування багатоканальної системи фінансового забезпечення

освіти;

- визначення фінансування освіти як пріоритетного напрямку державних видатків;
- всебічне стимулювання інвестицій юридичних і фізичних осіб у розвиток освіти та оплати освітніх послуг;
- створення сучасної системи оплати праці в освіті на основі визнання особливого статусу вчителя і викладача;
- визначення пріоритетних напрямів фінансування освіти і концентрація в них фінансових ресурсів;
- забезпечення ефективності використання коштів на функціонування й розвиток освіти.

Обсяг фінансування освіти і науки має задовольняти потреби суспільства й особистості в якісній освіті.

Ефективність використання фінансових ресурсів, спрямованих в освіту забезпечується на основі встановлення та неухильного дотримання базових принципів її фінансування:

- чітким розмежуванням використання бюджетного та позабюджетного фінансування діяльності закладів освіти;
- встановленням державних нормативів видатків на особу, яка навчається, введенням прямої залежності між обсягами фінансування та рівнем освітніх послуг, що надаються конкретним закладом;
- забезпеченням підзвітності та прозорості у використанні коштів на фінансування освіти;
- виділенням бюджетних асигнувань на конкурсній основі для закладів освіти, заснованих на недержавній формі власності, виходячи з критеріїв якості освітніх послуг;
- здійсненням економічної діяльності закладів освіти на засадах не прибутковості.

Основними джерелами фінансового забезпечення освіти є:

- кошти державного та місцевих бюджетів;

- кошти юридичних та фізичних осіб, громадських організацій і фондів;
- спонсорські і доброчинні внески та пожертвування;
- кошти галузей народного господарства, плата за додаткові освітні послуги та інші послуги, що надаються закладами освіти, тощо.

Фінансування освіти за рахунок даних джерел може здійснюватися такими методами:

- кошторисне фінансування закладів освіти;
- бюджетне фінансування закладів освіти на основі показника вартості навчання одного учня (студента);
- індивідуальна оплата навчання за рахунок власних доходів, грошових коштів юридичних осіб;
- спеціальні кредити для здобуття освіти;
- отримання спонсорських і доброчинних внесків та пожертвувань;
- отримання додаткових доходів від різноманітних послуг не освітнього характеру [51].

Важливим джерелом фінансового забезпечення галузі є організація економічної діяльності закладів освіти.

У системі дошкільної освіти це здійснюється за рахунок платних послуг на основі неприбуткової діяльності дошкільних закладів. Бюджетні асигнування виділяються у вигляді цільових субсидій окремим сім'ям на оплату перебування їхніх дітей у дошкільних закладах.

Загальну середню освіту фінансує держава і водночас використовуються всі можливості недержавного сектора. Плата з фізичних осіб може братися тільки за надання додаткових освітніх послуг (понад базовий навчальний план). Надходження додаткових коштів на обсяги бюджетного фінансування не впливає.

Професійно-технічна освіта фінансується за рахунок коштів державного бюджету та коштів фізичних і юридичних осіб. У майбутньому частка коштів підприємств, для яких готуються кадри, повинна бути суттєво збільшеною.

Вища освіта та післядипломна освіта фінансуються, виходячи як із суспільних, так і з індивідуальних потреб. Суспільні потреби забезпечуються через державне замовлення з виділенням відповідних бюджетних асигнувань, які розподіляються на конкурсних засадах. В основі фінансування – суспільно-необхідні витрати на підготовку фахівця у формі національних нормативів, зокрема соціальної підтримки учнів і студентів (стипендії та інша допомога відповідно до розміру прожиткового мінімуму, пільги на транспорт, культурний розвиток та ін.). Особливі й індивідуальні потреби забезпечуються за рахунок платного навчання з використанням різноманітних джерел:

- плата юридичних і фізичних осіб (із звільненням їх від всіх видів оподаткування);
- державні стипендії найбільш обдарованим і талановитим дітям, батьки яких не можуть оплатити навчання;
- стипендії і гранти різноманітних громадських, у тому числі міжнародних фондів та організацій;
- кредити комерційних банків та інших кредитних установ кредитоспроможним громадянам;
- державні (муніципальні) безвідсоткові кредити на навчання;
- оплата за рахунок різноманітних накопичуваних систем, у тому числі, на основі впровадження спеціальних видів особового страхування.

Важливим додатковим джерелом фінансового забезпечення вищої освіти є ширше залучення на навчання іноземців. Для цього необхідно удосконалити правову й нормативну базу, розвинути інфраструктуру, підвищити якість дипломів.

За результатами прийому на 1 курс у ЗВО у 2020–2022 роках: 39,9% - державний бюджет, 0,9 % - місцевий бюджет, 0,8 – кошти галузей, 58,4 % - кошти юридичних та фізичних осіб.

За результатами прийому на 1 курс у ЗВО у 2020-2022 роках можна відзначити кілька основних тенденцій:

Конкуренція: Конкурсний бал на популярні спеціальності (медицина, право, ІТ, економіка) залишався високим. Середні бали вступників на ці напрямки зазвичай коливалися в межах 160-200 балів. Кількість заяв: Загалом, у ці роки спостерігалось зростання кількості поданих заяв на вступ, що свідчить про стабільний інтерес до вищої освіти. Зміни в умовах вступу: У 2020-2022 роках зміни в умовах вступу, пов'язані з пандемією, вплинули на проведення ЗНО та організацію вступних кампаній. Це призвело до впровадження нових формату оцінювання та адаптаційних заходів.

Середній бал: Середні конкурсні бали на спеціальності з високим попитом зростали, що свідчить про підвищення вимог до вступників.

Основними заходами поетапного впровадження нової політики фінансування освіти є:

- зміна технології формування бюджету системи освіти;
- зміна структури витрат та послуг освіти;
- удосконалення системи кількісних та якісних показників для нормування бюджетних коштів;
- створення стандартів інфраструктурного забезпечення закладів освіти;
- розробка й впровадження диференційованих нормативів витрат на діяльність закладів освіти;
- широке впровадження процедури змішаного фінансування інноваційних проектів у сфері освіти, зокрема відпрацювання механізмів пільгового оподаткування доходів фізичних осіб, які спрямовують власні кошти на оплату навчання;
- створення правового підґрунтя для приватного фінансування діяльності закладів освіти;
- проведення регіональними державними адміністраціями постійного моніторингу ефективності інвестицій у заклади освіти;
- впровадження технології спільного державного й громадського контролю формування бюджетів та використання коштів закладів освіти.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

3.1 Найважливіший аспект реформування освіти в умовах гібридних загроз

Найважливішим аспектом реформування освіти в умовах гібридних загроз можна вважати процес реформування на рівні, найбільш наближеному до споживача послуг – на рівні регіону. Процес реформування освіти в умовах гібридних загроз транслюється з національного на регіональний рівень засобами нормативно-правового забезпечення, визначення пріоритетів розвитку, змісту, структури освіти. Отже, виникає проблема прогнозування та науково-методичного забезпечення реформування освіти на регіональному рівні в умовах гібридних загроз.

Проблема ця актуалізується ще й у зв'язку з процесами в умовах гібридних загроз взагалі, з посиленням тенденції впливовості країни-агресора у сфері внутрішньої політики держави.

Державна політика в галузі освіти в умовах гібридних загроз спрямовується на посилення ролі регіональних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, активізацію участі батьків піклувальних рад, меценатів, громадських організацій, фондів, засобів масової інформації у навчально-виховній, науково-методичній, економічній діяльності навчальних закладів, прогнозуванні їх розвитку, оцінці якості освітніх послуг [34].

Реформування освіти на державному рівні передбачає оновлення її структури, змісту, технологій з метою приведення у відповідність до запитів часу в умовах гібридних загроз, надання їй здатності адекватного реагування на потреби господарчого комплексу області.

Отже, нова соціально - економічна реальність і логіка внутрішнього розвитку системи освіти актуалізують проблему науково-методичного супроводу реформ на регіональному рівні в умовах гібридних загроз.

Тлумачний словник визначає цей термін як «йти поруч». Отже, якщо в освіті відбуваються прогресивні зміни, і процес цей має об'єктивні засади, то слушним буде здійснення саме науково-методичного супроводу, який запобігає безпідставному втручання в педагогічний процес, застосуванню командно-адміністративних методів, формальному впровадженню необдуманих заходів.

Змістовні чинники науково-методичного супроводу розвитку освіти на регіональному рівні в умовах гібридних загроз визначаються нормативними документами.

Такими чинниками є:

- гуманізацію шкільного життя, утвердження суб'єкт суб'єктних стосунків;
- забезпечення активного застосування знань учнями;
- громадянське виховання на заняттях та в позаурочній діяльності;
- опанування змісту Держстандарту початкової освіти;
- вивчення державної мови та іноземних мов;
- інформатизацію навчально-виховного процесу;
- забезпечення педагогічних умов для соціалізації учнів;
- створення системи роботи з розвитку професіоналізму вчителів.

На період до 2025 року буде продовжено стратегію структурного реформування освіти в умовах гібридних загроз, спрямованого на збереження та розвиток унікального освітянського потенціалу міста та області, перетворення його на своєрідний експериментальний комплекс з питань реформування освіти України та надання їй справжньої світової якості.

Тільки тоді, коли суспільство мобілізує свої сили на підйом в умовах гібридних загроз, на здійснення якісних змін в політичному, соціально-економічному та технологічному житті, воно перенастроює свою освітянську

систему, робить цю систему спроможною відповісти на виклик часу в умовах гібридних загроз. І саме з цією метою переводить її в режим випереджаючого перебудування та розвитку.

На сучасному етапі реформування освіти в регіоні в умовах гібридних загроз необхідно: утворити гнучку, відкриту, постійно поновлюючи систему безперервної освіти, яка повинна забезпечити:

- готовність до історичних змін, що несе XXI століття та стабільний розвиток суспільства;
- досягнення громадської злагоди та загальнонаціональної єдності в умовах гібридних загроз;
- економічний підйом, соціальну та професійну мобільність, високий рівень життя, духовне та фізичне здоров'я населення;
- оволодіння кожною людиною базовими громадськими та культурними цінностями, її особисту участь у культурному та духовному житті країни, регіону, міста.

Головними завданнями координації діяльності установ освіти та науки на рівні регіону є в умовах гібридних загроз:

- координація на міжгалузевих наукових (науково-технічних) напрямках виконання національних і державних програм науково-дослідними установами в Харківській області, підготовка пропозицій до цих програм в умовах гібридних загроз;
- стимулювання розвитку діючих та створення нових форм організації науково-технічних, інноваційних, науково-виробничих циклів (науково-технологічних центрів, інкубаторів інноваційного бізнесу, технопарків, тощо);
- визначення доцільності виконання та фінансування інноваційних проектів у складі регіональних наукових і науково-технічних програм;
- організація інформаційного забезпечення науково-дослідних установ в області з питань державної і регіональної науково-технічної політики, нормативних актів з проблем науки, науково-технічних розробок та

винахідництва і патентознавства;

- інтеграція всіх форм освіти в умовах гібридних загроз, вдосконалення її змісту;
- гуманізація освітньо-виховного процесу;
- формування громадської свідомості та підвищення соціальної активності молоді;
- соціальна підтримка, моральне та матеріальне стимулювання творчої молоді;
- соціальний захист учасників освітнього та наукового процесів діяльності.

Комплекс здійснених заходів в умовах гібридних загроз та постійна увага, незважаючи на значні фінансово-організаційні труднощі, керівництва міста й області до питань освіти, дали змогу в цілому зберегти унікальну освітянську систему Харківського регіону, хоча вона й зазнала значних втрат.

3.2 Реформування публічного управління професійною освітою на регіональному рівні

В умовах об'єктивного зростання ролі людського фактора у виробництві та взагалі на ринку праці одним з найважливіших завдань стає пошук адекватних форм організації професійно-освітньої діяльності людей в умовах гібридних загроз. Переважна більшість дослідників цієї проблеми зазначають, що значний обсяг якісних і кількісних вимог до діяльності та особистості працівника, з точки зору характеру діяльності, має регіональне походження, пов'язаний з особливостями структури економіки певної території.

Вирішення складних, найгостріших проблем удосконалення механізмів управління розвитком соціальної сфери на сучасному етапі в умовах гібридних загроз в Україні переноситься на регіональний рівень. І це правомірно, адже ніхто не заперечує проти тези Європейської хартії місцевого самоврядування, яка проголошує доцільність виконання публічних

повноважень саме на тому рівні управління, що є максимально наближеним до людини. Це дозволяє місцевим органам виконавчої влади і органам місцевого самоврядування приймати оптимальні рішення щодо розвитку соціальної сфери з урахуванням конкретної ситуації, що склалася, а також реалізувати принцип соціальної справедливості при наданні адресної допомоги тим, хто в першу чергу її потребує в умовах гібридних загроз.

Специфічні особливості розвитку регіональних освітніх систем в Україні (війна, гібридні загрози, географічний фактор, рівновіддаленість від великих промислових центрів, структура господарства та трудових ресурсів) зумовлюють і певну специфіку формування регіонального ринку праці, вирішення емпіричних завдань, пов'язаних з удосконаленням і створенням механізмів інтеграції інноваційних освітніх проектів із програмами регіонального розвитку, що передбачали б структурну перебудову системи професійної освіти в умовах гібридних загроз. Для цього важливим є забезпечення автономного функціонування об'єктів комплексу професійної освіти на сталих методичних, фінансових і організаційних засадах. Цього можна досягти, лише розвиваючи систему взаємодії всіх суб'єктів освітнього середовища в умовах гібридних загроз.

У світовій практиці об'єднання освітнього та інноваційного середовищ реалізується шляхом створення відповідних комплексів необхідної гнучкості, що здатні вистояти в конкуренції з приводу виробництва і надання освітніх послуг. Вирішення цих питань в регіоні має свою специфіку, оскільки в основі регіональної політики розвитку лежить оптимальна збалансованість інтересів, взаємна відповідальність регіону перед державою, а держави - перед регіоном.

Досвід розвинутих країн переконує в об'єктивній неминучості виникнення й дії різного роду специфічних особливостей у способі життя населення, функціонуванні виробництва, системі економічних відносин у межах окремих територій чи регіонів. Диференціація регіонів заздалегідь визначається їхніми природними умовами, національно-етнічними і культурними традиціями громадян, структурою та рівнем розвитку

виробництва, величиною доходу, що виробляється населенням і т. ін. Усе це спричиняється до того, що кожне з подібних утворень має характер складної та переважно специфічної соціально-економічної системи.

В Україні внаслідок значних масштабів індустріалізації, певної уніфікації умов виробництва і побуту населення значно зменшилися відмінності між окремими регіонами, але одночасно сформувалися нові територіальні господарські комплекси, особливо у сфері виробничої спеціалізації. Досить помітною стала концентрація населення, виробництва, науково-технічного потенціалу, соціально-культурної сфери в найбільших містах країни.

Усі ці процеси, відбуваючись в умовах і на засадах переважно централізованого управління економікою, призвели до порушення природного й об'єктивного перебігу комплексного розвитку регіонів як територіальних соціально-економічних систем.

Вітчизняний і світовий досвід показує, що окремі регіони не можуть динамічно розвиватися в межах єдиних жорстких підходів, тим більше централізовано сформованих в умовах гібридних загроз. Життєдіяльність регіонів має ґрунтуватися на засадах їхнього постійного саморозвитку, у першу чергу економічного.

Зазначене стосується і професійної школи, що будувалася в недалекому минулому в руслі загальних процесів централізованої економіки, яка функціонувала, як відомо, за галузевими принципами та ознаками.

Перш за все, це віднайшло своє втілення в системі закладів освіти галузевого профілю, що безпосередньо входили до структури відповідних галузей (військова, сільськогосподарські, медичні, педагогічні, за окремими спеціальностями-технічні, зооветеринарні тощо) або централізовано виконували державне замовлення на кадрове забезпечення окремих галузей (університети, політехнічні інститути). Практика централізованого, за вказівками згори розроблення планів підготовки і розподілу спеціалістів, які доводилися до освітніх закладів як обов'язкові для виконання завдання,

супроводжувалась централізованим фінансуванням, жорстко розподіленим за статтями витрат.

Уже самі принципи організації управління професійною школою, особливо її вищою ланкою та середньою спеціальною освітою, визначали екстериторіальний характер діяльності навчальних закладів, їхній відрив від потреб регіональних соціально-економічних систем в умовах гібридних загроз.

У свою чергу, місцеві органи публічного управління не мали реальних важелів впливу на заклади професійної освіти, що знаходилися на їхній території, з метою оптимізації їхньої діяльності в межах регіональних соціально-економічних комплексів (це, звичайно, не стосується „всевладних” місцевих, партійних комітетів, але вони не можуть вважатися органами публічного управління).

Відносини територіальних професійно-освітніх систем та регіональних органів публічного управління мали переважно асиметричний характер.

Споживаючи в значних обсягах земельні, людські, матеріальні та фінансові ресурси регіонів (особливо у великих містах), користуючись житлово-комунальними, соціально-культурними, побутовими і транспортними послугами, найбільш відчутні "плоди" своєї діяльності навчальні заклади "віддавали в користування" галузевим структурам економіки країни, які, у свою чергу, таким чином використовуючи ресурси регіону, не були перед ним ніяк безпосередньо відповідальними.

Як наслідок, і сама професійна школа не мала прямих обов'язків щодо систематичного, комплексного та ефективного розвитку регіонів в умовах гібридних загроз. На цьому ґрунті виникали серйозні протиріччя між окремими складовими системи професійної освіти і регіональними органами публічного управління. Як уже зазначалося, це є протиріччя між ресурсами закладів професійної освіти і реінвестицією їх у регіональні економічні структури та ін.

Формування в Україні нових умов політичного, економічного і соціального життя регіонів в умовах гібридних загроз поставило професійну школу в іншу ситуацію відносно регіонального аспекту її діяльності. Перш за все, відбулася загальна трансформація вертикальних галузевих структур в окремі автономні виробничі одиниці, що взаємодіють між собою в режимі ринкового партнерства. Це спричинило не лише демонтаж жорстких вертикальних управлінських структур, регіональні ринки, на які потрапляли випускники професійної школи. Скасування обов'язкового розподілу молодих спеціалістів стало одним із суттєвих факторів подальшого динамічного розвитку цього процесу.

Можливість і необхідність самостійного працевлаштування, підсилені загальними соціально-політичними ускладненнями, орієнтують випускників навчальних закладів професійної освіти на пошук роботи в зоні постійного мешкання. Наслідком є їхній вихід саме на регіональні ринки праці. Усе це разом значною мірою руйнує галузеві принципи діяльності системи професійної освіти. Сукупність трансформаційних процесів, що відбуваються у зв'язку зі становленням ринкових відносин у державі, змушують заклади освіти активно реагувати на зміни в напрямку посилення регіонального змісту своєї діяльності. В іншому випадку вони можуть втратити і контингент учнів та студентів, і замовників на свою "продукцію". При цьому процеси формування нових відносин сприяють зацікавленості органів регіонального управління в діяльності систем професійної освіти, що пов'язано з наданням регіонам більш широких повноважень у всіх сферах життя.

У контексті нашого дослідження потребує уточнень поняття "регіон" з точки зору регіональної політики у сфері професійної освіти в умовах гібридних загроз. У вітчизняній науковій літературі це питання розроблено відносно повно, тому зупинимось лише на основних аспектах проблеми. Існує декілька підходів до визначення регіону.

Перш за все, під регіоном розуміється будь-яка конкретна територія, що характеризується специфічним комплексом історично сформованих способу і

умов життя населення: етнічні, національні та культурні особливості, духовні компоненти, спосіб ведення господарства, методи власного життєзабезпечення й інші обставини, що визначають матеріальний бік способу життя.

Суто територіальний підхід переважає у визначенні регіону як територіально-адміністративного утворення. Головною ознакою туї є наявність певного органу управління, що здійснює функції публічної влади на даній території (область, район, місто). Відразу ж слід зазначити, що даний підхід має умовний характер, оскільки структура органів місцевого самоврядування включає найменші територіальні одиниці - села, селища, і, таким чином, поняття „регіон” розмивається, втрачає сенс.

Ще один підхід до поняття регіону пов'язано з природно-географічними особливостями окремих місцевостей. Функціонують, наприклад, такі регіони, як Північно-Східний регіон України, Курортна зона Причорномор'я, Слобожанщина і т. ін.

Складним є поняття регіону, в основі якого лежить специфіка розвитку продуктивних сил на даній території, що пов'язано з наявністю корисних копалин та інших особливостей природного середовища. Але більш широким є розуміння регіону із системних позицій, коли він постає у вигляді комплексу інтегрованих умов, що характеризують показники, які містять у собі все зазначене вище.

Однією з домінант цього комплексу є матеріальне виробництво, що створює матеріальну базу для розвитку регіонального соціуму. Але такий підхід повинен, у свою чергу, враховувати реальні процеси регіональної диференціації продуктивних сил на основі суспільного розподілу праці за територіями, чим пояснюється, зокрема, своєрідність структури економіки і структури зайнятості населення в окремих регіонах.

Регіон може розглядатися і як соціум, для якого необхідно забезпечити високий рівень професійних освітніх послуг. У цілому для реалізації освітнього розвитку населення в регіоні на етапі соціальних трансформацій необхідно вирішити такі завдання:

- забезпечити соціально-економічну сталість регіональної мережі професійних закладів освіти, оптимізувати їхню діяльність;
- опрацювати принципи формування організаційно-економічного механізму функціонування закладів професійної освіти, адаптованих до умов ринкової економіки;
- реалізувати концепцію регіональної системи неперервної багаторівневої професійної освіти.

Результативність вирішення цього комплексу проблем значною мірою залежить від рівня теоретичного опрацювання концепції регіональної системи неперервної професійної освіти й організаційного забезпечення її реалізації.

Сьогодні ніхто не заперечує складності завдання підготовки спеціаліста такого рівня, якого потребує сучасний ринок робочої сили, конкретне соціальне середовище. Сам факт попиту на ринку праці є своєрідною детермінантою, що зумовлює подальшу для молодого спеціаліста можливість бути "працівником серед працівників" - знайти у професійному середовищі своє комфортне місце.

Аналіз досвіду, що існує в цьому напрямку, свідчить, що ті, хто проектує регіональні освітні системи, акцентуючи увагу на ринку праці, надають перевагу розробленню економічної функції професійної освіти, оскільки за її рахунок складається та форма суб'єкта професійної діяльності, яку умовно можна позначити - "працівник серед працівників".

При цьому соціальна і культурна функції професійної освіти відступають на другий план, реалізація економічної функції освіти обов'язково зумовлює соціалізацію особистості спеціаліста і розвиток його творчих здібностей в умовах гібридних загроз.

Але в реальній практиці соціальна та культурна функції професійної освіти не реалізуються автоматично. Цю проблему в науковій літературі розроблено недостатньо, а щодо регіонального рівня проблема освіти взагалі залишається поза увагою науковців, включаючи галузь науки державного управління.

Тому потрібні нові підходи до опрацювання моделі неперервної багаторівневої професійної освіти в регіонах, що передбачають визначення її специфічних ознак та упровадження ідей гуманізму у професійній освіті.

Перспективним для науки публічного управління у зв'язку з цим є дослідження відповідності: змісту моделі професійної освіти до цілей соціалізації особистості, враховуючи специфіку регіонального ринку праці; структури моделі неперервності до багаторівневості професійної освіти в регіоні; стану і розвитку економіки регіону до вимог щодо працівників різних профілю й кваліфікації.

Структуру основних компонентів моделі можна подати, принаймні, трьома систематичними рядами:

- свідомість-культура-розвиток творчих можливостей-самосвідомість-здібний серед здібних;
- суспільний спосіб життєдіяльності-соціалізація-формування особистості-виховання - людина серед людей;
- праця-економіка-підготовка працівника-навчання - працівник серед працівників.

Змістовне навантаження семантичних формул визначається тим, що внаслідок професійної освіти кожний спеціаліст має відбутися не тільки як „працівник серед працівників”, але і як „людина серед людей”, тобто знайти комфортне місце в регіональному середовищі людських стосунків. Найвищий рівень у цьому контексті пов'язується із соціокультурним середовищем, в якому формуються здатності людини відбутися як „здібний серед здібних”.

Якщо виходити з того, що жодна з моделей освіти, сконструйованих за „приватною” схемою, не відповідає суті людини, то вона також не може відповідати ідеї гуманізації, оскільки формує людину „частково”. Найчастіше така частково сформована людина уособлюється в образі „робочої сили”, відчуженої не тільки від проектування програми своєї життєдіяльності, але і безпосередньо від засобів праці.

Модель неперервної професійної освіти, з нашої точки зору, має відповідати принципам цілісності та системності. Їх можна розглядати як одну з гіпотез реалістичного підходу до гуманізації неперервної багаторівневої професійної освіти, вбудовування її в ринкову систему суспільних відносин з урахуванням регіональних особливостей виробництва та управління.

Гостроту й актуальність проблем неперервної професійної освіти та упровадження в цю сферу новітніх соціальних технологій підтвердив і Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні" від 9 жовтня 2021 р. № 941/ 2001, в якому наголошується, що органам місцевого самоврядування і місцевим органам виконавчої влади слід активізувати роботу зі створення регіональних центрів дистанційного навчання та створити мережу регіональних центрів моніторингу освіти [60].

3.3 Напрями вдосконалення державної освітньої політики в умовах гібридних загроз

Державна політика у сфері освіти — це система заходів, законів та стратегій, що реалізуються державою для регулювання, розвитку та підтримки освітньої системи. Вона охоплює всі рівні освіти: від дошкільної до вищої, а також професійну, післядипломну освіту та безперервне навчання.

Розвиток державної політики у сфері освіти в Україні стикається з низкою проблем:

1. Недостатнє фінансування: Бюджетні витрати на освіту часто є недостатніми для забезпечення якісних навчальних умов, модернізації інфраструктури та впровадження нових технологій.

2. Нерівність у доступі: Існує велика різниця у якості освіти між містами та сільськими районами, що обумовлено як фінансовими, так і кадровими факторами.

3. Кадровий дефіцит: Брак кваліфікованих педагогів, особливо в сільських місцевостях, та висока плінність кадрів створюють труднощі у

забезпеченні стабільності та якості навчального процесу.

4. Відставання від сучасних вимог: Освіта часто не відповідає потребам ринку праці, і навчальні програми не завжди враховують новітні тенденції та технології.

5. Корупція: У деяких випадках існують проблеми з корупцією в системі освіти, що заважає справедливому розподілу ресурсів і доступу до якісної освіти.

6. Відсутність інтеграції з міжнародними стандартами: Хоча є спроби впроваджувати європейські стандарти освіти, реформи часто реалізуються недостатньо швидко або ефективно.

7. Недостатня увага до інклюзивності: Потреби дітей з особливими освітніми потребами не завжди враховуються, що ускладнює їхню інтеграцію в освітній процес.

8. Застарілі методи навчання: Викладання за традиційними методами часто не відповідає сучасним вимогам і не сприяє розвитку критичного мислення та творчих навичок учнів.

Розв'язання цих проблем вимагатиме комплексного підходу, залучення ресурсів та активної участі усіх зацікавлених сторін.

Комплексний підхід до вирішення проблеми розвитку державної політики у сфері освіти в Україні може включати кілька ключових напрямків:

I. Збільшення фінансування:

- підвищення державного бюджету на освіту.
- запровадження нових фінансових механізмів, таких як гранти і кредити для навчальних закладів.
- заохочення приватних інвестицій у сферу освіти.

Збільшення фінансування в системі освіти є критично важливим для покращення якості навчання і умов роботи в навчальних закладах. Ось кілька ключових аспектів і рекомендацій щодо цього процесу:

1. Перегляд бюджетних пріоритетів:

- визначення освіти як одного з основних пріоритетів державного

бюджету.

- розробка довгострокових планів фінансування, які забезпечать стабільний приріст витрат на освіту.

2. Залучення додаткових ресурсів:

- створення програм для залучення інвестицій з приватного сектору, зокрема через партнерства між державними і приватними установами.

- впровадження механізмів краудфандингу для фінансування конкретних проектів в освіті.

3. Оптимізація існуючих ресурсів:

- проведення аудитів витрат у системі освіти для виявлення неефективних витрат і можливостей для економії.

- запровадження системи фінансових показників для оцінки ефективності використання бюджетних коштів.

4. Гранти і субсидії:

- розробка програми державних грантів для навчальних закладів, особливо для сільських і малонаселених регіонів.

- введення субсидій для навчальних закладів, які впроваджують інноваційні методи навчання.

5. Підвищення заробітної плати педагогам:

- збільшення фонду заробітної плати для вчителів і викладачів, щоб залучити і зберегти кваліфіковані кадри.

- введення системи заохочень для педагогів, які досягають високих результатів у навчанні учнів.

6. Фінансування інфраструктури:

- інвестування у модернізацію шкіл і університетів, поліпшення навчального обладнання і технологій.

- забезпечення належних умов для проведення навчання, зокрема ремонти приміщень та облаштування класів.

7. Підтримка наукових досліджень і інновацій:

- залучення коштів для дослідницьких проектів у сфері освіти.

- створення фондів для фінансування інноваційних освітніх технологій та методик.

8. Моніторинг і оцінка ефективності:

- встановлення системи моніторингу витрат на освіту та їх ефективності.

- регулярний аналіз результатів інвестицій у освіту та коригування політики у відповідь на ці результати.

Збільшення фінансування в системі освіти є складним, але необхідним процесом, який вимагатиме зусиль на всіх рівнях — від держави до місцевих громад.

II. Розробка нових навчальних програм:

- впровадження сучасних програм, що відповідають потребам ринку праці та інноваційним технологіям.

- включення практичних занять, стажувань та проєктного навчання в освітній процес.

Розробка нових навчальних програм — це важливий процес, який потребує уваги до багатьох аспектів. Ось кілька ключових етапів та рекомендацій:

1. Аналіз потреб:

- визначення цільової аудиторії: хто є учнями? Які в них потреби та інтереси?

- дослідження ринку: які вже існують програми? Чим ваша програма може відрізнитися?

2. Визначення цілей і задач:

- поставити чіткі цілі: чого ви хочете досягти завдяки цій програмі?
- формулювання конкретних задач**: які навички та знання учні повинні отримати?

3. Структура програми:

- розробка навчальних модулів: розділіть програму на логічні частини.

- визначення методів навчання: лекції, практичні заняття, проекти, групова робота.

4. Ресурси:

- матеріали: підберіть підручники, статті, відео та інші ресурси.
- технології: подумайте про використання онлайн-платформ та інструментів.

5. Оцінювання:

- методи оцінювання: як ви будете вимірювати прогрес учнів?
- зворотний зв'язок: як учні можуть висловлювати свої думки про програму?

6. Впровадження та корекція:

- пілотування програми: спробуйте запустити програму на невеликій групі.
- збір відгуків: аналізуйте результати та коригуйте програму на основі отриманих даних.

7. Постійне вдосконалення:

- оновлення матеріалів: слідкуйте за новими тенденціями та адаптуйте програму.
- навчання викладачів: забезпечте професійний розвиток для педагогів, які викладають нову програму.

Цей процес може бути складним, але ретельне планування та врахування потреб учнів допоможуть створити ефективну та цікаву навчальну програму.

III. Покращення підготовки педагогів:

- оновлення програм підготовки вчителів та викладачів.
- запровадження системи безперервної професійної освіти для педагогів.
- створення умов для підвищення кваліфікації через міжнародні стажування та обміни.

Покращення підготовки педагогів — це важливий аспект розвитку освіти. Ось кілька стратегій, які можуть допомогти підвищити якість

підготовки:

1. Модернізація навчальних планів

- актуалізація змісту: включення сучасних педагогічних теорій та практик.

- інтеграція технологій: навчання використанню новітніх освітніх технологій.

2. Практична підготовка

- стажування: забезпечення можливостей для студентів проходити стажування у реальних класах.

- менторство: залучення досвідчених педагогів для наставництва нових вчителів.

3. Безперервний професійний розвиток

- курси підвищення кваліфікації: регулярне проведення тренінгів та семінарів.

- обмін досвідом: організація конференцій та вебінарів, де педагоги можуть ділитися своїми практиками.

4. Оцінка та зворотний зв'язок

- моніторинг прогресу: регулярна оцінка ефективності підготовки педагогів.

- відгуки учнів та колег: залучення учнів до оцінки викладацької діяльності.

5. Розвиток м'яких навичок

- комунікаційні навички: навчання педагогів навичкам ефективного спілкування.

- управління класом: техніки управління поведінкою учнів та створення позитивної атмосфери.

-

6. Психологічна підтримка

- курс з психології: включення основ психології навчання та

розвитку учнів.

- підтримка емоційного благополуччя: програми для покращення психологічного клімату в навчальному закладі.

7. Співпраця з родинами

- залучення батьків: навчання педагогів працювати з батьками для спільного розвитку учнів.

- взаємодія з громадою: співпраця з місцевими організаціями та ресурсами для підтримки освіти.

8. Інноваційні підходи

- проектне навчання: використання проектних методів для розвитку критичного мислення.

- крос-дисциплінарність: навчання педагогів інтегрувати різні предмети для більш глибокого розуміння.

Ці стратегії можуть суттєво підвищити якість підготовки педагогів і, як наслідок, поліпшити освітній процес для учнів.

IV. Інклюзивна освіта:

- розробка стратегій для забезпечення доступності освіти для дітей з особливими потребами.

- підготовка спеціалістів для роботи в інклюзивних класах.

Інклюзивна освіта — це підхід, який передбачає створення умов для навчання всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, сенсорних, розумових чи емоційних особливостей. Ось кілька ключових аспектів, які стосуються інклюзивної освіти:

1. Принципи інклюзивної освіти

- рівність: всі діти мають право на освіту в одному середовищі.
- прийняття різноманіття: визнання унікальності кожного учня.
- підтримка: надання необхідних ресурсів для задоволення індивідуальних потреб учнів.

2. Створення інклюзивного середовища

- фізична доступність: адаптація приміщень для дітей з обмеженими

можливостями.

- психологічний комфорт: створення позитивного клімату в класі, де кожен учень відчуває себе прийнятим.

3. Педагогічні стратегії

- диференційоване навчання: використання різних методів і ресурсів для задоволення потреб усіх учнів.

- кооперативне навчання: залучення учнів до групових проєктів, де вони можуть взаємодіяти і підтримувати одне одного.

4. Підготовка педагогів

- навчання: підготовка вчителів до роботи з дітьми з різними потребами.

- підтримка: створення команд на базі шкіл, що включають психологів, логопедів та інших спеціалістів.

5. Співпраця з родинами

- залучення батьків: активне включення батьків у навчальний процес і планування підтримки.

- інформаційна підтримка: надання батькам інформації про можливості і ресурси.

6. Оцінка та моніторинг

- індивідуальні плани розвитку: створення планів для кожного учня з урахуванням їхніх потреб.

- регулярний моніторинг: оцінка прогресу учнів та корекція навчальних стратегій.

7. Правові та соціальні аспекти

- законодавство: дотримання міжнародних і національних норм, що регулюють права дітей з особливими потребами.

- громадська свідомість: підвищення обізнаності суспільства про важливість інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта не тільки допомагає дітям з особливими потребами, але й збагачує навчальний процес для всіх учнів, формуючи толерантність і

взаємоповагу.

V. Забезпечення рівного доступу:

- розробка програм для підтримки сільських і малонаселених регіонів.

- використання дистанційного навчання для підвищення доступності освіти.

Забезпечення рівного доступу до освіти — це ключовий аспект, який сприяє створенню інклюзивного та справедливого навчального середовища.

Ось кілька стратегій для реалізації цього принципу:

1. Фізична доступність

- адаптація будівель: забезпечення доступу до шкільних приміщень для осіб з обмеженими можливостями (пандуси, ліфти, спеціально обладнані туалети).

- транспорт: організація доступного транспорту для учнів, які живуть далеко від школи.

2. Освітні ресурси

- матеріали для всіх: наявність навчальних матеріалів у різних форматах (аудіо, відео, тексти великим шрифтом) для задоволення потреб учнів з різними формами навчання.

- технології: використання сучасних технологій, таких як допоміжні засоби та програми для навчання дітей з особливими потребами.

3. Педагогічні стратегії

- диференційоване навчання: адаптація методів навчання відповідно до потреб учнів, щоб кожен міг досягати успіхів.

- кооперативне навчання: створення можливостей для співпраці між учнями, що сприяє взаємодопомозі та розвитку соціальних навичок.

4. Підготовка педагогів

- навчання для вчителів: програми підвищення кваліфікації, які акцентують увагу на інклюзивних методах навчання та роботі з різними категоріями учнів.

- наставництво: залучення досвідчених педагогів для підтримки нових вчителів у впровадженні інклюзивних практик.

5. Співпраця з родинami та громадами

- залучення батьків: активна участь родин у навчальному процесі та плануванні підтримки для учнів.

- громадські програми: партнерство з місцевими організаціями для забезпечення ресурсів і підтримки.

6. Правові та політичні аспекти

- законодавча база: дотримання правових норм і стандартів, що забезпечують рівний доступ до освіти для всіх дітей.

- політики інклюзії: розробка і впровадження освітніх політик, що сприяють рівному доступу.

7. Оцінка і моніторинг

- регулярні оцінювання: моніторинг доступу та успішності учнів для виявлення проблем і корекції навчальних стратегій.

- зворотний зв'язок: отримання відгуків від учнів і батьків про їх досвід навчання.

Забезпечення рівного доступу до освіти сприяє створенню справедливого середовища, де кожен учень має можливість реалізувати свій потенціал, незалежно від його особливостей.

VI. Взаємодія з міжнародними організаціями:

- співпраця з міжнародними фондами та організаціями для отримання підтримки та досвіду.

- участь у міжнародних програмах обміну та навчання.

Взаємодія з міжнародними організаціями є важливою складовою розвитку освітніх систем і може значно покращити якість освіти, доступ до ресурсів та впровадження інновацій. Ось кілька ключових аспектів цієї взаємодії:

1. Співпраця з міжнародними організаціями

- UNESCO: співпраця у питаннях інклюзивної освіти, сталого

розвитку та обміну найкращими практиками.

- ЮНІСЕФ: підтримка програм, що сприяють захисту прав дітей і забезпечують доступ до якісної освіти.

- ВООЗ: інтеграція питань здоров'я та освіти для створення безпечного навчального середовища.

2. Фінансування і ресурси

- гранти та програми: участь у міжнародних проектах, що фінансуються організаціями, для впровадження інновацій в освіті.

- ресурси та матеріали: доступ до навчальних матеріалів, досліджень та методологій, розроблених міжнародними експертами.

3. Обмін досвідом та найкращими практиками

- міжнародні конференції: участь у форумах та семінарах для обміну досвідом між освітянами з різних країн.

- партнерські проекти: реалізація спільних проектів з іншими країнами для обміну знаннями і методами.

4. Розвиток політик

- консультації та рекомендації: отримання експертної допомоги у формуванні освітньої політики на основі міжнародного досвіду.

- стандарти і рекомендації: впровадження міжнародних стандартів якості освіти.

5. Підготовка педагогів

- навчальні програми: розробка і впровадження програм підготовки педагогів відповідно до міжнародних стандартів.

- стажування та обміни: організація стажувань для вчителів у міжнародних освітніх установах.

6. Оцінка і моніторинг

- міжнародні дослідження: участь у міжнародних освітніх дослідженнях (наприклад, PISA) для оцінки якості освіти.

- обмін даними: створення системи збору та аналізу даних, що допомагає в оцінці ефективності освітніх реформ.

7. Стійкий розвиток

- ініціативи з розвитку: співпраця у сфері сталого розвитку освіти, включаючи екологічні аспекти та інклюзію.
- глобальні цілі: підтримка реалізації Цілей сталого розвитку ООН, зокрема цілі (якісна освіта).

Взаємодія з міжнародними організаціями дозволяє країнам не тільки покращити свою освітню систему, а й інтегруватися у глобальну спільноту, що має спільну мету — забезпечення якісної освіти для всіх.

VII. Стимулювання громадської участі:

- активне залучення батьків та громади до процесу ухвалення рішень у сфері освіти.
- підтримка ініціатив на місцевому рівні для покращення якості освіти.

Стимулювання громадської участі в освітньому процесі є важливим фактором, що сприяє розвитку якісної та інклюзивної освіти. Ось кілька стратегій для активізації участі громади:

1. Інформаційні кампанії

- освітні програми: проведення семінарів, вебінарів та відкритих уроків для підвищення обізнаності про важливість участі батьків і громади.
- інформаційні матеріали: створення буклетів, листівок та електронних ресурсів, які пояснюють роль громади в освіті.

2. Залучення батьків

- батьківські збори: регулярне проведення зустрічей, де батьки можуть висловлювати свої думки та пропозиції.
- програми волонтерства: створення можливостей для батьків активно залучатися до шкільних заходів і проєктів.

3. Співпраця з місцевими організаціями

- партнерства: налагодження співпраці з громадськими, культурними та бізнесовими організаціями для підтримки шкіл.
- проєкти спільного розвитку: реалізація спільних проєктів, які

сприяють розвитку громади та шкіл.

4. Залучення учнів

- студентські організації: створення клубів та асоціацій, які дозволяють учням висловлювати свої ідеї та брати участь у вирішенні шкільних проблем.

- громадські ініціативи: підтримка учнівських проектів, які спрямовані на поліпшення життя в школі та громаді.

5. Взаємодія з місцевою владою

- обговорення політик: залучення представників громади до обговорення освітніх політик та ініціатив.

- спільні проекти: реалізація програм, що підтримують освіту на рівні громади.

6. Використання цифрових платформ

- соціальні мережі: створення груп у соціальних мережах для обговорення освітніх питань та організації заходів.

- онлайн-опитування: проведення опитувань для збору думок громади щодо освітніх реформ і ініціатив.

7. Підтримка ініціатив

- мікрофінансування: створення фондів для підтримки ініціатив громадян, які спрямовані на поліпшення освіти.

- конкурси і гранти: організація конкурсів для шкіл та громадських організацій, що сприяють розвитку інноваційних проектів в освіті.

8. Зворотний зв'язок

- регулярні звіти: надання інформації про результати участі громади в освітніх процесах.

- оцінка ініціатив: залучення громади до оцінки ефективності реалізованих проектів і програм.

Залучення громади до освітнього процесу не лише підвищує якість освіти, а й сприяє формуванню активних і відповідальних громадян. Це важливий крок до створення стійкої та прогресивної освітньої системи.

Цей комплексний підхід вимагатиме координації між різними державними органами, освітніми закладами та громадськістю, щоб забезпечити сталий розвиток і поліпшення системи освіти в Україні.

Основні напрями державної політики у сфері освіти включають:

Законодавче регулювання: Прийняття законів та нормативних актів, що випускають структуру, права та обов'язки учасників освітнього процесу, а також стандарти якості освіти.

Фінансування освіти: Бюджетні програми, державні гранти, стипендії та інші фінансові інструменти для забезпечення функціонування закладів освіти та підтримки студентів.

Реформи в освітній системі: Інновації та зміни в навчальних програмах, методах викладання, інклюзія новітніх технологій, а також діджиталізація освіти.

Доступність освіти: Політика забезпечення рівного доступу до освіти для всіх громадян, незалежних від соціального статусу, регіону проживання, фізичних чи інших обмежень.

Якість освіти: Стандарти якості освіти, акредитація закладів та програм, контроль за якістю навчання та рівнем підготовки випускників.

Розвиток педагогічного складу: Підвищення кваліфікації вчителів, стимулювання професійного розвитку, забезпечення конкурентоспроможної зарплати та належних умов праці.

Інтернаціоналізація освіти: Співпраця з іноземними освітніми закладами, обмін досвідом та студентами, участь у міжнародних наукових та освітніх програмах.

Цифрова трансформація освіти: Впровадження сучасних технологій у навчальний процес, розвиток онлайн-освіти та дистанційного навчання.

Гібридні загрози в освіті України – це комплекс дій, які поєднують традиційні загрози (фізичні атаки, окупація навчальних закладів, тощо) та нетрадиційні, такі як інформаційні війни, кібератаки та дезінформація. Ці загрози мають на меті дестабілізацію освітньої системи, зниження довіри до

неї та вплив на формування свідомості українських громадян, особливо молоді.

Ось кілька ключових елементів гібридних загроз в освіті України:

1. Дезінформація та пропаганда: Вороже інформаційне середовище може створювати неправдиву або викривлену інформацію про події в Україні, історію та культуру, щоб вплинути на думки молодого покоління та підірвати довіру до державних інституцій.

2. Кібератаки на освітні інституції: Використання кібератак для порушення роботи онлайн-платформ навчання, крадіжки даних учнів та викладачів, блокування доступу до навчальних ресурсів.

3. Окупація та контроль навчальних закладів на тимчасово окупованих територіях: Росія використовує навчальні заклади на окупованих територіях для впровадження своєї ідеології, змушуючи дітей навчатися за російськими програмами, що включають викривлені історичні факти та пропаганду.

4. Економічні виклики: Війна призвела до руйнування шкіл та університетів, що ставить перед державою фінансові виклики з відновлення та модернізації освітньої інфраструктури. Це створює ризики для якості освіти.

5. Маніпуляції через медіа та соціальні мережі: Використання платформ для поширення фейкових новин, які спотворюють реальні події, посилюючи почуття тривоги та невпевненості серед учнів, студентів та викладачів.

6. Зміни в навчальних програмах: Росія намагається впливати на освітній контент на окупованих територіях, щоб формувати проросійську ідентичність, спотворюючи українську історію та культуру.

Ці загрози є частиною ширшої стратегії гібридної війни, яка спрямована не тільки на військову та політичну дестабілізацію, але й на довгостроковий вплив на свідомість і культуру українців.

В умовах гібридних загроз держава повинна приділяти особливу увагу вдосконаленню політики у сфері освіти, оскільки освіта є ключовим інструментом забезпечення стабільності, національної безпеки та формування громадянської свідомості. Гібридні загрози можуть включати інформаційні

атаки, пропаганду, кіберзагрози та інші способи впливу, що дестабілізують державу, тому політика освіти має адаптуватися до нових викликів.

Основні напрямки вдосконалення державної політики у сфері освіти:

1. Цифровізація освіти та розвиток кібербезпеки:

Запровадження сучасних цифрових технологій у навчальні процеси.

Розробка та впровадження навчальних програм з кібербезпеки для учнів і студентів.

Підвищення цифрової грамотності вчителів та учнів для протидії інформаційним атакам і дезінформації.

2. Інформаційна безпека та протидія пропаганді:

Впровадження освітніх програм з медіаграмотності, критичного мислення та інформаційної безпеки.

Навчання учнів аналізу інформації з різних джерел, розпізнаванню фейкових новин та протидії пропаганді.

3. Реформування навчальних програм:

Оновлення навчальних програм з урахуванням сучасних викликів гібридних загроз, зокрема впливу національної безпеки.

Інтеграція в освітні курси тем з громадянської освіти, національної ідентичності, захисту суверенітету та прав людини.

4. Зміцнення патріотичного виховання:

Виховання національної самосвідомості, патріотизму та відповідальності за майбутнє країни.

Залучення громадських організацій, ветеранів, експертів з питань національної безпеки до освітніх процесів.

5. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів:

Підготовка вчителів до роботи в умовах гібридних загроз, зокрема щодо медіаграмотності та інформаційної безпеки.

Створення програм перепідготовки педагогів для підвищення їхньої компетентності у питаннях безпеки.

6. Захист освітньої інфраструктури:

Підвищення рівня безпеки освітніх установ від кіберзагроз та фізичних атак.

Розробка механізмів реагування на надзвичайні ситуації, зокрема у разі дестабілізації через гібридні загрози.

Таким чином, вдосконалення державної політики у сфері освіти в умовах гібридних загроз вимагає комплексного підходу, який включає цифровізацію, розвиток інформаційної безпеки, реформування навчальних програм, зміцнення патріотичного виховання та підвищення кваліфікації освітян.

Державна освітня політика в умовах гібридних загроз є важливим завданням для забезпечення стійкості суспільства та підвищення якості освіти.

Ось кілька можливих напрямів:

1. Інтеграція кібербезпеки в освітні програми: Включення тематики кібербезпеки в навчальні плани всіх рівнів освіти для підготовки учнів до викликів сучасного інформаційного простору.

2. Навчання критичного мислення: Формування в учнів навичок критичного мислення та медіа-грамотності, щоб вони могли розпізнавати дезінформацію та маніпуляції.

3. Гнучкість освітніх систем: Розробка адаптивних програм навчання, які можуть швидко реагувати на зміни в суспільстві та економіці, зокрема під час кризових ситуацій.

4. Підтримка вчителів і викладачів: Професійний розвиток педагогів у сфері новітніх технологій, методик викладання та психологічної підтримки учнів.

5. Міжнародна співпраця: Співпраця з міжнародними освітніми організаціями для обміну досвідом та впровадження найкращих практик у боротьбі з гібридними загрозами.

6. Включення громадянського виховання: Активне формування патріотизму, толерантності та громадянської відповідальності у учнів через навчальні програми.

7. Підвищення доступності освіти: Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх верств населення, зокрема в регіонах, що піддаються найбільшим загрозам.

8. Використання технологій дистанційного навчання: Розвиток платформ для дистанційного навчання, які забезпечать безперервність освіти в умовах криз.

Застосування цих напрямків може допомогти зміцнити освітню систему та підвищити її стійкість до гібридних загроз.

Для ефективної реалізації політики в цій сфері важливо впроваджувати інноваційні рішення, співпрацювати з міжнародними організаціями та забезпечувати безперервність навчального процесу навіть у складних умовах.

Проведений у роботі аналіз дозволяє зробити висновки щодо перешкод здійснення реформи освіти.

1. Низька спроможність державних службовців у системі освіти щодо вироблення і впровадження урядових рішень, низький рівень залучення незалежних аналітичних центрів, експертів до формування освітньої політики.

2. Відсутність консультацій з громадськістю і зацікавленими учасниками освітнього процесу щодо проблем і перспектив розвитку освіти в Україні.

3. Низька прозорість бюджетного процесу в освіті, фрагментарність залучення громадян до контролювання та оцінювання якості надання послуг в освіті.

У магістерській роботі сформульовано низку пропозицій щодо плану дій, спрямованих на усунення згаданих суперечностей реалізації державної політики реформування освіти:

1. Підготувати для прийняття урядом України рішень щодо переходу до громадсько – державної системи управління освітою. Зокрема таких, що забезпечують:

- правові умови участі третього сектору в управлінні освітою;
- автономію навчальних закладів;

- конкретизацію ролі місцевих органів державної влади в управлінні освітою.

2. Організувати мережу підготовки державних службовців за спеціалізацією: „Інформаційні технології в державному управлінні”, які будуть працювати на рівні районних, міських, обласних органів влади для надання інформаційно – комунікативної підтримки апарату, проводитимуть консультації чи навчання персоналу, розроблятимуть локальні програмні продукти які враховують потреби на місцях для впровадження аналітичного і прогностичного супроводу управлінських рішень.

3. Здійснити ефективний перерозподіл функцій і повноважень між центральними органам державного управління інстанціями та органами місцевого самоврядування.

Державна політика в галузі освіти спрямовується на посилення ролі органів місцевого самоврядування, активізацію участі батьків піклувальних рад, меценатів, громадських організацій, фондів, засобів масової інформації у навчально-виховній, науково-методичній, економічній діяльності навчальних закладів, прогнозуванні їх розвитку, оцінці якості освітніх послуг:

- збереження кращих кількісних і якісних показників української освітньої системи, що у міжнародному порівнянні складали її національну гордість;

- комплексну реструктуризацію системи освіти з орієнтацією на ринкову економіку з метою створення кваліфікованих та мобільних трудових ресурсів і ефективного функціонування та подальшого удосконалення у принципово нових економічних умовах;

- демократизацію, децентралізацію освітньої галузі, утвердження засад самоврядності й автономності освітніх закладів, установ, організацій, зміну державних функцій в управлінні освітою;

- органічне входження вітчизняної освіти у загальнопланетарний освітній простір, використання кращого світового досвіду освіти громадян при врахуванні національних освітніх традицій;

– продовжити розробку нормативно – правової бази, нових технологій управління освітою.

Сьогодні держава продовжує диктувати чому і як учити, хоча державні стандарти часто не відповідають вимогам ринків праці, критеріям визначеності якості освіти в умовах ринкової економіки і демократичного устрою.

Нова система управління сферою освіти утверджується як державно-громадська. Вона має враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономності навчальних закладів, конкурентності освітніх послуг, орієнтації освіти не на відтворення, а на розвиток.

Першочерговим є налагодження високопрофесійного наукового, аналітичного і прогностичного супроводу державно-управлінських рішень стосовно галузі освіти, подолання фрагментарності статистики, підготовка всебічної інформації з опорою на соціологічні дослідження (зміни в освітніх потребах різних верств населення і регіонів, моніторинг якості освіти, оцінювання ситуації споживачами освітніх послуг, динаміка соціокультурних орієнтацій учасників навчально-виховного процесу, мобільність світоглядних очікувань і установок відповідно до загальної соціокультурної динаміки в країні та у світі).

Показники діяльності системи освіти в Україні не відповідають стандартам прозорого й ефективного державного управління. Відсутність дисципліни звітування перед різними зацікавленими учасниками освітнього процесу підриває довіру населення до системи освіти. Монопольне становище держави заважає розвитку конкурентних відносин в освіті, не створює умов для вибору, участі громадськості в освітньому процесі.

Акценти в освітній політиці урядів переважної більшості країн світу змінюються, держава все менше займається наданням освіти, оскільки вважається, що професіонали, які довгий час працюють на ринку освітніх послуг, зможуть зробити це набагато ефективніше. Її роль все більше зосереджується на загальному державному регулюванні, забезпеченні

правового поля і законодавчих гарантій для дотримання умов контрактів між учасниками освітнього процесу.

Принцип соціальної справедливості реалізується в цих умовах через створення прозорих правил гри, за яких зміст, рівень і якість освіти кожного залежать від його наполегливості та індивідуальних уподобань.

ВИСНОВКИ

У людському суспільстві освітня сфера розвивається дуже стрімко. Адже її головне призначення - цілеспрямована міжлюдська передача культурного досвіду, який вибухоподібне накопичується і засвоєння якого є головною умовою відтворення людини та її культурно - соціумної форми життя. Свою життєво важливу місію освітня система має здійснювати якомога повніше, точніше, ефективніше. Тому об'єктивно освіта у світовому масштабі зростає високими темпами, випереджаючи багато інших суспільних процесів.

Дійсно, сьогодні 99,5 відсотків людей планети відповідного віку охоплено початковою освітою, неперервне підвищується рівень залучення населення до більш високих (середнього, вищого) ступенів освіти, поширюється дошкільна освіта та освіта дорослих. У цілому в світі збільшується частка матеріальних і людських ресурсів, які мобілізуються в освітню сферу.

Зростає частина валового внутрішнього продукту, що використовується на забезпечення функціонування і розвитку освітньої галузі. При цьому, чим вищого прогресу досягає країна, тим закономірно більшу частину національного багатства присвячує освітній системі.

Освітня система культурно формує як саму людину, так і суспільство в цілому. Тому освіта громадян є основним державним пріоритетом і фундаментальною функцією держави. Велике значення освіти для персонального розвитку людини, успішності особистісного життя і діяльності зумовлює вагомє приватне забезпечення освітніх послуг.

1. В роботі узагальнено методичні підходи до реалізації державної політики в галузі освіти в умовах гібридних загроз. Освіта України розвивається в контексті як загально планетарних освітніх тенденцій, так і за обставин радикальних військових, політичних, економічних, соціальних змін у суспільстві в умовах гібридних загроз. Сформована за умов регіонального статусу України у складі колишнього Союзу, адміністративно-бюрократичної

політичної системи, планово-командної економіки, хибних систем цінностей, освіта має бути докорінно реформована в умовах гібридних загроз.

По-перше, освіта має відповідати самостійному, суверенному статусу Української держави, її потребам.

По-друге, функціонування і розвиток освітньої сфери повинні відбуватися відповідно до становлення конкретної моделі демократичного, правового, громадянського суспільства, особливо в умовах гібридних загроз.

По-третє, докорінну реструктуризацію освітньої системи зумовлює утвердження ринкових економічних відносин.

Одним з недоліків державної політики у галузі освіти в умовах гібридних загроз є відсутність аналізу ходу виконання і оцінювання ефективності вже прийнятих рішень.

Проблеми прозорого демократичного управління, як і багато інших негараздів української освіти, мають витoki в радянському минулому, але розв'язувати їх треба сьогодні і негайно. Невирішені проблеми публічного управління заважають подоланню всіх інших негараздів української освіти.

2. В роботі досліджено євроінтеграційний вектор державної політики у галузі освіти. Результати аналізу основних індикаторів системи освіти України засвідчують, що за 30 років незалежності в державі створено розвинену та розгалужену національну систему освіти, яка за кількісними та якісними показниками в основному відповідає рівню розвинутих країн світу і є конкурентоспроможною у європейському освітянському просторі. Про це свідчать успіхи українських учнів та студентів на міжнародних олімпіадах та змаганнях. У третьому тисячолітті людство вступило в еру інформації і комунікації. Інтернаціоналізація дає можливість молоді відкривати нові шляхи знайомств з іншими народами та їх культурами. Різке зростання мобільності учнів, студентів, викладачів, науковців і управлінців навчальних закладів, дистанційна освіта та віртуальні університети, широке вивчення іноземних мов, реалізація спільних проектів і програм, проведення міжнародних симпозіумів і конференцій відкривають нові можливості подальшого

поєднання зусиль, що сприяють вирішенню завдань реформування національних систем освіти та їх інтеграції до міжнародного наукового і освітнього простору, особливо в умовах гібридних загроз.

3. Аналіз нормативно-правового забезпечення освіти в Україні показав, що система освітнього законодавства має ряд сильних сторін, але також виявляє і суттєві проблеми, які потребують уваги. Основні результати аналізу:

1. Різноманітність законодавчих актів: Українська освітня система регулюється численними законами, постановами та іншими нормативними актами, що забезпечує широкий спектр прав і обов'язків для учасників освітнього процесу.
2. Недостатня інтеграція: Багато нормативних актів не взаємодіють між собою, що створює правову невизначеність. Це ускладнює реалізацію реформ та впровадження нових стандартів.
3. Актуалізація норм: Потреба в оновленні законодавства відповідно до сучасних вимог, зокрема, у сфері цифровізації освіти, інклюзивності та міжнародної інтеграції, є нагальною.
4. Фінансування та ресурси: Існуючі механізми фінансування освіти часто є недостатніми та неефективними, що призводить до нерівномірного розвитку освітніх установ.
5. Підвищення кваліфікації педагогів: Нормативно-правове забезпечення професійного розвитку педагогів потребує покращення, зокрема у створенні чітких і доступних механізмів підвищення кваліфікації.
6. Залучення громадськості: Потреба у більш активному залученні батьків, учнів та громади у формування освітньої політики та контролю за її виконанням.
7. Моніторинг і оцінка: Відсутність системи моніторингу та оцінки ефективності реалізації освітніх стандартів ускладнює аналіз результатів освітніх реформ.

Загалом, для покращення освітнього процесу в Україні важливо провести комплексне реформування нормативно-правового забезпечення, яке враховуватиме сучасні виклики та потреби суспільства.

4. Аналіз системи фінансового забезпечення освіти в Україні показав, що існує ряд ключових аспектів, які впливають на якість та доступність освітніх послуг. Основні висновки:

- недостатнє фінансування: Бюджетні видатки на освіту часто є недостатніми для забезпечення якісних освітніх послуг, що призводить до зниження матеріально-технічної бази шкіл і університетів.

- нерівномірний розподіл ресурсів: Існує значна диспропорція у фінансуванні між регіонами та різними типами закладів освіти, що ускладнює доступ до якісної освіти для учнів з малозабезпечених сімей та у сільських районах.

- складність фінансових механізмів: Система фінансування є складною та недостатньо прозорою, що ускладнює планування та ефективне використання ресурсів.

- обмежене використання альтернативних джерел фінансування: Недостатня активність у залученні інвестицій, грантів і спонсорських коштів не дозволяє повною мірою реалізувати потенціал освітніх установ.

- проблеми з зарплатами педагогів: Низькі заробітні плати вчителів та інших працівників освіти призводять до недостатньої мотивації та високої плинності кадрів.

- необхідність реформ: Система фінансового забезпечення освіти потребує реформування для забезпечення більшого рівня автономії навчальних закладів, спрощення процедур фінансування та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

- моніторинг і оцінка витрат: Відсутність ефективних механізмів моніторингу та оцінки витрат на освіту ускладнює контроль за їх цільовим використанням.

У цілому, для покращення фінансового забезпечення освіти в Україні важливо зосередитися на створенні більш прозорої, справедливої та ефективної системи фінансування, яка відповідатиме потребам сучасного суспільства та забезпечить якісну освіту для всіх.

5. Визначено найбільш гострі проблеми української освіти, показано можливості, які відкриваються у зв'язку з реформами освіти в умовах гібридних загроз. Розвиток державної політики у сфері освіти в умовах

гібридних загроз дійсно стикається з низкою серйозних викликів. Основними з них є:

- Нестабільність фінансування: Гібридні загрози можуть призводити до скорочення бюджетів, що негативно впливає на якість освіти та інфраструктуру навчальних закладів.
- Кібербезпека: Зростаючі кіберзагрози ставлять під загрозу інформаційні системи навчальних закладів, що може призводити до витоку даних або зупинки освітнього процесу.
- Доступ до освіти: Конфлікти та нестабільні ситуації можуть обмежувати доступ до освіти для певних груп населення, зокрема для дітей у зонах бойових дій.
- Психологічний вплив: Студенти та вчителі можуть переживати стрес і тривогу через гібридні загрози, що впливає на якість навчання і викладання.
- Адаптація навчальних програм: В умовах швидких змін, пов'язаних з глобальними загрозами, необхідно адаптувати навчальні програми, щоб вони відповідали сучасним викликам.

6. В роботі розроблено пропозиції щодо вдосконалення державної освітньої політики в умовах гібридних загроз. Відмітимо, що вдосконалення державної освітньої політики в умовах гібридних загроз потребує комплексного підходу. Ось кілька пропозицій:

- адаптація навчальних планів: Інтеграція тем, пов'язаних із гібридними загрозами, інформаційною безпекою та критичним мисленням у навчальні програми.
- підвищення медіаграмотності: Розробка курсів з медіаграмотності для учнів та студентів, щоб вони могли критично оцінювати інформацію та розпізнавати дезінформацію.
- професійна підготовка викладачів та вчителів: Проведення тренінгів для вчителів з питань безпеки, інформаційної грамотності та методів викладання в умовах криз.

- співпраця з державними структурами: Налагодження партнерства між освітніми установами та правоохоронними органами для розробки спільних заходів із запобігання гібридним загрозам.

- використання цифрових технологій: Впровадження інноваційних технологій для дистанційного навчання та забезпечення доступу до якісних освітніх ресурсів, що може бути особливо важливим під час кризових ситуацій.

- соціально-емоційне навчання: Розвиток програм, спрямованих на формування стійкості учнів та їхніх психологічних навичок для подолання стресових ситуацій.

- промоція національної ідентичності: Включення елементів національної історії, культури та цінностей у навчальні програми для зміцнення патріотизму та громадянської свідомості.

- моніторинг та оцінка: Запровадження системи моніторингу та оцінки ефективності освітніх програм щодо реагування на гібридні загрози, щоб мати змогу вчасно вносити корективи.

Ці ініціативи можуть допомогти зміцнити освітню систему та підготувати молодь до викликів, що виникають в умовах гібридних загроз.

7. Важливим є також впровадження таких заходів: Інтеграція кібербезпеки в освітні програми: Включення тематики кібербезпеки в навчальні плани всіх рівнів освіти для підготовки учнів до викликів сучасного інформаційного простору. Навчання критичного мислення: Формування в учнів навичок критичного мислення та медіа-грамотності, щоб вони могли розпізнавати дезінформацію та маніпуляції. Гнучкість освітніх систем: Розробка адаптивних програм навчання, які можуть швидко реагувати на зміни в суспільстві та економіці, зокрема під час кризових ситуацій. Підтримка вчителів і викладачів: Професійний розвиток педагогів у сфері новітніх технологій, методик викладання та психологічної підтримки учнів. Міжнародна співпраця: Співпраця з міжнародними освітніми організаціями для обміну досвідом та впровадження найкращих практик у боротьбі з

гібридними загрозами. Включення громадянського виховання: Активне формування патріотизму, толерантності та громадянської відповідальності у учнів через навчальні програми. Підвищення доступності освіти: Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх верств населення, зокрема в регіонах, що піддаються найбільшим загрозам. Використання технологій дистанційного навчання: Розвиток платформ для дистанційного навчання, які забезпечать безперервність освіти в умовах криз.

Застосування цих напрямків може допомогти зміцнити освітню систему та підвищити її стійкість до гібридних загроз.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Антологія педагогічної думки / М.В. Фоменко, Н.П. Калініченко, Н.Д. Ярмаченко та ін. - Київ: Педагогіка, 2011. 640 с.
2. Асмолов А.Г. Особистість як предмет психологічного дослідження. Київ, 2020. 105 с.
3. Балл Г.О. Про визначальні характеристики здібностей і принципи їх врахування у навчально-виховній роботі / Психологія: Київ: Освіта, 2012. - Вип. 39. - 120 с.
4. Бейлі А. Від інтелекту до інтуїції: Перекл. з англ. Київ, 2021. 224 с.
5. Біологічний енциклопедичний словник / Київ: 2011. 864 с.
6. Бойко О.М. Теорія та методика формування виховних відносин у загальноосвітній школі: Автореф. дис. д-ра пед. наук. 13.00.01 / АПН СРСР, НДІ теорії та методики виховання. - М., 1991. - 47
7. Болотов В.А., Новичков В.Б. Реформа педагогічної освіти// Педагогіка. -1992. - №7-8.-С.25.
8. Болюбаш Я.Я., Пуховська Л.П. Освіта у країнах Заходу // Рідна шк. – 1994. – № 9.-С.20 – 24.
9. Бондар В. І. Управлінська діяльність директора школи: дидактичний аспект. - К.: Рад. шк., 1987. – 156 с.
10. Боришевський М.Й. Психологія виховання і державотворення / Психолого-педагогічні новини: Інформ. бюл. АПН України. 2021. № 2. С.7-9.
11. Бромлі Ю.В. Етнос та етнографія. Київ: Наука, 2022. 283 с.
12. Вища освіта у Франції. Київ: Фр. орг. техн. співробітництва, 2020. – 102 с.
13. Вульфсон Б.Л. Західноєвропейський освітній простір ХХІ століття: прогностичні моделі / Педагогіка. 2020. № 2. С.9-12.
14. Дані про розвиток освіти на Україні у 1990-1991 роках. Київ: Міносвіти України, 1992. 68 с.

15. Дані щодо розвитку народної освіти в Українській РСР у 1985-1989 роках (матеріал на підсумкову колегію). Київ: Міносвіти УРСР, 1990. 119 с.
16. Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття. Київ: Райдуга, 2014. 61 с.
17. Державні стандарти - основа реформування змісту загальної середньої освіти // Пед. газ. 2017. Січ. № 1. С.3
18. Державні стандарти загальної середньої освіти України / Освіта України. 2016. № 3. С.20.
19. Державну мову - в систему освіти України // Освіта України. 2016. № 11. С.5.
20. Доній В. Провідна наукова установа освітянської галузі. Роль Інституту змісту і методів навчання у розбудові національної системи навчання // Освіта України. 2016. 26 берез. № 1. С.12.
21. Доповідь про розвиток людини за 2020 рік /ПРООН. Нью-Йорк: Оксфорд юніверсити пресі, 2021. 229 с.
22. Жабенко О. Сучасна державна політика в галузі освіти України.// Збірник наукових праць УАДУ /за заг. Ред. В.І. Лугового, В. М. Князева. -К. :Вид-во УАДУ. 2000. Вип.2.- ч.IV. С.327-331
23. Жарая С. Проблеми формування ринку освітніх послуг: регіональний аспект. / Збірник наукових праць УАДУ /за заг. Ред. В.І. Лугового, В. М. Князева. Київ. :Вид-во УАДУ. 2000. Вип.2.- ч.IV. С.332-337.
24. Журавський В. Приватний сектор навчання: проблеми, перспективи розвитку // Урядовий кур'єр. 2002. 27 верес.(№178). С.9.
25. Закон України "Про дошкільну освіту"// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
26. Закон України "Про загальну середню освіту" – втратив чинність / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text>
27. Закон України "Про освіту" / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

28.Закон України "Про позашкільну освіту"/ URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

29.Закон України "Про вищу освіту"/ URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

30.Закон України „Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР "Про освіту" - втратив чинність. / URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100/96-%D0%B2%D1%80#Text>

31.Закон України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” - втратив чинність. / URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text>

32.Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. Київ: Міносвіти України, 2020. Вип.1. 336 с

33.Звернення комісії Верховної Ради України з питань науки та народної освіти // Освіта. 2016. 18 верес. № 50.-С.10.

34.Згуровський М.З. Держава має зробити вибір / Освіта України. 2017. - 21 берез. № 13. С.3.

35.Згуровський М.З. Навчання - справа дорога / Уряд. кур'єр. - 1997. - 21.січ. - № 10.-С.4.

36.Згуровський М.З. Нова ситуація розвитку освіти і роль педагогічної науки // Освіта України. 2017. Лют. № 7. С.2.

37.Згуровський М.З. Явища, зумовлені економічною кризою, не повинні затіняти позитивних напрацювань / Освіта України. 2017. Січ. № 4-5. С.3

38. Історична хрестоматія. Ч. 1. / Упоряд. О.Є. Кошелева, Л.В.Мошкова. - Київ, 2022. 208 с.

39. Каган М.С. Людська діяльність: (Досвід системного аналізу). Київ: 2020. 328 с.

40. Каган М.С. Системний підхід та гуманітарне знання: Київ, 2021. 384 с.

41.Карпачова Н., Мацюк А. Якщо вас змушують платити за навчання - замисліться, або чи є освіта у державних і комунальних навчальних закладах безоплатною? // Голос України. 2006. 1 жовт. № 179. С.11-13.

42.Кваліфікаційні характеристики педагогічних працівників, для яких встановлені кваліфікаційні категорії / С.І. Болтівець, В.І. Луговий Інформ. зб. М-ва освіти України. 2014. № 5-6. С.23.

43.Комплексне вивчення психології та педагогіки. Вступ до психології та педагогіки: Навч. посібник / О.В. Скрипченко, Я.І. Бурлака, М.В. Левченко, Н.В.Співак. Київ: УМК ВО, 2022. 128 с.

44. Конаржевський Ю.А. Що потрібно знати директору школи про системи та системний підхід: Навч. посібник. Київ: 2020. 135 с.

45.Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996р./ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

46.Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.М. Проколієнко; Упоряд. В.В.Андрієвська, Г.О.Балл, О.Т.Губко, О.В. Проскура. Київ: 2020. 609 с.

47.Курас І.Ф. Ставити запитання легше, ніж відповідати / Освіта України. 2021. 28 лют. № 10.

48. Леднєв В.С. Зміст освіти: сутність, структура, перспективи. - 2-ге вид., перераб. Київ. 2021. 224 с.

49. Лихачов Б.Т. Педагогіка. Курс лекцій: Навч. посібник для студ. пед. навч. закладів Київ.: 2020. 528 с.

50.Лихвар І. Професійно-технічна освіта починає новий навчальний рік // Освіта України. 2022. № 4. С. 3-4.

51.Луговий В.І. Управління освітою: Навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Державне управління”. Київ : Вид-во УАДУ, 1997. 302 с.

52.Механізми прийняття управлінських рішень органами державної влади щодо соціально-економічного розвитку регіонів / А.О. Дегтяр,

О.Ю. Амосов, В.М. Мартиненко та ін.; За заг. ред. А.О. Дегтяря. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ „Магістр”, 2006. 300 с.

53. Освіта і наука Харківщини. Інформаційно – аналітичні матеріали./ Головне управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації. Харків. 2022. 35 с.

54. Освіта як фактор стабільності та національної безпеки України / В. Куценко, В. Удовиченко / Економіка України. 2015. №1. С.12-13.

55. Постанова Кабінету Міністрів України “ Положення про державний вищий навчальний заклад / установу України” - втратив чинність. / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-96-%D0%BF#Text>

56. Стан і перспективи реформування освіти в Україні/ Ю. Луковенко, О. Коловиськова та ін. / Директор школи.- 2002. №21 22 . С.213-214.

57. Сучасна освіта в контексті реформування / В. Куценко, В. Удовиченко / Освіта України. 2021. № 9. С 15.

58. Указ Президента України “Національна доктрина розвитку освіти” від 17 квітн. 2002 р./ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

59. Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді від 24 квітн. 2000 № 612 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/941/2001#Text>

60. Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні” №941 від 9 жовтня 2021 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/941/2021#Text>

61. Code de l'éducation de la France. art.L213-2 et L 214-6, L.216-1 du systeme educatif fraincais et son administration / Assosiation française des administrateurs de l'éducation 28, rue Général Foy 75008 Paris, 2020.

62. Rérelative à la réparation de compétences entre les communes les départements les régions et l'Etat.// journal officiel de la Republique Fransqise. 9 janvier 2021 page 215.